

Áigi: miessemánu 30. b. 1995 dii. 09.00-12.00 ja dii. 15.00 - 18.00
geassemánu 1. b. 1995 dii. 09.00-11.30 ja dii. 15.00 - 19.00
geassemánu 2. b. 1995 dii. 09.00-12.30

Báiki : Ráissa hotealla, Ráisa

Áirasat:

1. Olav M. Dikkanen	21. Geir Tommy Pedersen
2. Magnhild Mathisen	22. Sven Roald Nystø
3. Berit Ranveig I. Nilssen	23. Margreta Páve Kristiansen
4. Steinar Pedersen	24. Aage Pedersen
5. Marianne Balto Henriksen	25. Olav Andersen
6. Hartvik Hansen	26. Anders Oskal
7. Ragnhild Nystad	27. Inger-Ann Fossli
8. Egil Olli	28. Magne A. S. Huuva
9. John Henrik Eira	29. Per Solli
10. Ole Henrik Magga	30. Roger Pedersen
11. Heaika Skum	31. Ing-Lill Pavall
12. Inger Anne S. Gaup	32. Amund Eriksen
13. Peder Mathisen	33. Nils O. Nilsen
14. Alf Edvard Nystad	34. Jarle Jonassen
15. Jens Petter Olsen	35. Ásta Vangberg
16. Tore Bongo	36. Odd Kappfjell
17. Terje K. Haugen	37. Máret Guhttor
18. Ingar Eira	38. Johan Mikkel Sara
19. Mary Mikalsen Trollvik	39. Berit Johnskareng
20. Eilif O. Larsen	

Čuovvovaš áirasat ledje ožžon virgelobi:

- Áirras nr. 20 Eilif O. Larsen
- Áirras nr. 1 Olav M. Dikkanen
- Áirras nr. 37 Máret Guhttor
- Áirras nr. 28 Magne A. S. Huuva
- Áirras nr. 7 Ragnhild Nystad
- Áirras nr. 13 Peder Mathisen
- Áirras nr. 39 Berit K. Johnskareng
- Áirras nr. 9 Marit Sofie Holmestrand

Øystein Ballari geassemánu 1. ja 2. beaivve

Čuovvovaš várreáirasat manne sajiidasaset:

- Turid Halonen, áirasa nr. 20 várrelahttu
- Øystein Ballari, áirasa nr. 1 várrelahttu
- Birger Nymo, áirasa nr. 37 várrelahttu

SÁMEDIGGI

SÁMEDIGGE

SAEMIEDIGKIE

SAMETINGET

ČOAHKKINGIRJI 2/95 - MEARRÁDUSAT

Siidu: 2

Per Niia, áirasa nr. 28 várrelahttu
Per John Anti, áirasa nr. 7 várrelahttu
Peder A. Persen, áirasa nr. 13 várrelahttu
Siri Brock Johansen, áirasa nr. 39 várrelahttu
Kirsten Turi, áirasa nr. 9 várrelahttu

Wenche Tørmænen geassemánu 1. ja 2. beaivvi, Øystein Ballari ovddas.

Turid Halonen oaččui pearmišuvnna geassemánu 1. ja 2. b.

Čuovvovaš áirasat ožžo virgelobi geassemánu 2. b.
Johan Mikkel Sara oaččui pearmišuvnna diibmu 12.00 rájes.
Jens Petter Olsen oaččui pearmišuvnna diibmu 12.00 rájes.
Jarle Jonassen oaččui pearmišuvnna diibmu 12.00 rájes.
Ásta Vangberg oaččui pearmišuvnna diibmu 12.20 rájes.

ÁŠŠELISTU:

- ÁŠŠI 15/95 ČOAHKKIMA VUOĐDUDEAPMI**
- nammačuorvun, virgelobit, gohččojuvvon várrelahtut
- gohččuma ja áššelisttu dohkkeheapmi
- ÁŠŠI 16/95 SÁMEDIGGERÁĐI DIEDÁHUS DOAIMMAS BIRRA, DÁS MAIDDÁI REFERÁHTAŠŠIT**
- ÁŠŠI 17/95 GAŽALDAGAT SÁMEDIGGERÁĐĐÁI SÁMEDIKKI ČOAHKKIN-ORTNEGA § 26 VUOĐUL**
- ÁŠŠI 18/95 1995 - 1996 BOAZODOALLOŠIEHTADUS**
- ÁŠŠI 19/95 OĐĐA ÁŠŠIID DIEĐIHEAPMI**
- ÁŠŠI 20/95 ON:A EAMIÁLB MOT LOGIJAHKI - ON:A EAMIÁLB MOT LOGIJAGI LÁVDEGOTTI RAPORTA**
- ÁŠŠI 21/95 SÁMI BIBLIOTEHKABÁLVALUS - SÁMI SIERRABIBLIOTEHKA OĐĐA ÁIGGI VUOSTÁ**
- ÁŠŠI 22/95 SÁMEDIKKI DIEHTOJUOHKINSTRATEGIIJA**
- ÁŠŠI 23/95 FYLKKAPLÁNABARGU 1996-99 ÁIGODÁHKII**
- ÁŠŠI 24/95 SÁMEDIKKI BARGIIDNJUOLGGADUSAT**

ÁŠŠI 15/95 OLLESČOAHKKIMA VUOĐDUDEAPMI

Čoahkkinjodihangotti jodiheaddji Egil Olli rabai čoahkkima. Dahkkui nammačuorvun.

a) Gohččuma dohkkeheapmi

Mearrádus: Miessemánu 2. b. gohččun dohkkehuvvui ovttajienalaččat.

b) Áššelisttu dohkkeheapmi:

Mearrádus: Áššelistu mii čuovui gohččuma dohkkehuvvui ovttajienalaččat.

ÁŠŠI 16/95 SÁMEDIGGERÁDI DIEDÁHUSA DOAIMMAS BIRRA, DÁS MAIDDÁI REFERÁHTAÁŠŠIT

Sámedikki presideanta Ole Henrik Magga čilgii rádi doaimma birra. Rádi diedáhus váldui diehtun čuovvovaš lasáhusain:

Organisašuvdnadoarjja

Čoahkkinjodihangoddi gohčču rádi ja joavkkuid áirasiid, dainna ulbmilin ahte gávdnat vuogi movt guorahallat sámi organisašuvnnaid stáhtadoarjaga, mainna čoavdit daid beliid mat eai ovdanbohtán Sámediggerádi iskkadeamis. Dát dárkkistuvvo dan ráji go Sámediggi lea juogadan organisašuvdnadoarjaga.

ÁŠŠI 17/95 GAŽALDAGAT SÁMEDIGGERÁĐDÁI SÁMEDIKKI ČOAHKKIN-ORTNEGA § 26 VUOĐUL

Sámedikki čoahkinortnega § 26 vuodul ovddiduvvojedje čuovvovaš gažaldagat:

Mary M. Trollvika gažaldat, Sámediggeráđđái, § 26 vuodul, guoská Sámelága giellanjuolggadusaide, § 3-7 - Vuoigatvuohta oahpahusvirgelohpái:

Čujuhan mielddusin biddjon reivii Gáivuona suohkanii Maren Eriksenis, guhte bargá Sturragietti bargokántuvrras. Go su gažaldat guoskkaha obalaš beroštupmái, de bivddán mun sámediggeráđis vástádusa čuovvovaš gažaldahkii? Sáhtágo Sámediggi váikkuhit dasa ahte almmolaš bargit geat čájehit beroštumi, guovlluin mat gullet Sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguvlui ožžot pearmišuvvna lohkat sámegeiela. Sáhtágo Sámediggi váikkuhit dasa ahte dát ášši čoavdášuvvá positiivvalaččat.

Sámediggerádi vástádusa:

Sámedikki mielas lea buorre go almmolaš bálvvát čájehit beroštumi oahpahallat sámegiela, muhto dattetge lea ovttaskas orgána iežas duohken mearridit addágo virgelobi.

Sámelága giellanjuolggadusaid váldoulbmil lea ovddidit ja seailudit sámegiela, dakko bokte ahte nannet **sámegiela geavaheami almmolaš oktavuodain**. Sámegiela máhttu maid buorrána go giella eambbo geavahuvvo. Okta váldosivain dasa go giela geavaheapmi lea geahppánan lea namalassii dat go ii leat leamaš vejolašvuohta geavahit giela almmolaš oktavuodain.

Sámelága giellanjuolggadusat leat vuolimus dási njuolggadusat. Dat máksá ahte buot almmolaš orgánat ávžžuhuvvojit vuhtiiváldit sámegiela geavaheadjjiid, maiddá viidát go láhka gáibida. Lea buorre hálddašarvierru sámegillii vástidit sámegillii čállon reivviid dallege go lága bokte ii leat geatnegahtton nu dahkat.

Dán konkrehta dáhpáhusas ii čuovo Sturragietti bargokántuvra lága njuolggadusaid mii guoská § 3-3 - Vuoigatvuohta oažžut vástádusa sámegillii. Kántuvrras lea bálvalan-viidodahkan gielda mii gullá hálddašanguvlui, namalassii Gáivuona gielda, ja leage dalle geatnegahtton háhkat gelbbolašvuođa sámegielas. Sámelága giellanjuolggadusaid láhka-ásahusa oaivadasas čuožžu: "*Dassá go orgána lea háhkan alcces dárbbalaš máhtu, ferte orgána oastit jorgalan- ja dulkonbálvalusaid.*" Ulbmilin ii leat leamaš oastit bálvalusaid, muhto bajidit sámegiela máhtolašvuođa ja dan bokte nannet sámegiela **geavaheami**. Lea čielggas ahte almmolaš orgánat fertejit geavahit giela nu ahte dat dávista lága ja láhka-ásahusa njuolggadusaide.

Jos oktage oaivvilda ahte báikkálaš dahje guovlulaš almmolaš orgána hálddašanguovllus ii čuovo lága dahje ásahusa, berre son ovddidit ášši dan orgánii. Jos lea ágga váidalit, galgá váidalus divvojuvvot Finnmárkku fylkamannii go guoská gielddalaš dahje fylkagielddalaš orgánaide Finnmárkkus. Vástesaš váidalus Tromssa fylkkas divvojuvvot Tromssa fylkamánii. Váidalus mii guoská eará orgánaide divvojuvvot dan orgána bajit eiseváldái. Jos eahpida mo lága váidinnjuolggadusaid galgá dulkot, sáhtá ášši ovddidit Kulturdepartementii.

Láгат leat ráhkaduvvon dađi várás ahte lágaid ja njuolggadusaid prinsihpat čađahuvvojit Sámedikki seagueahtá iežas juohke áššái.

Áigut dattetge ovttasráđiid Sámi giellaráđiin geahčadit lagabuidda dán konkrehta ášši.

Magnhild Mathisena gažaldat, čeahkkinortnega § 26 vuodul, guoská Sámi guolástuslávdegoddái:

Bargiidbellodaga joavkkus leat stuorra vuordámušat dan bargui maid Sámi guolástuslávdegoddi dahká. Mii leat vuordán ahte lávdegoddi barguinis sáhtá buktit buriid eavttuid guolásteapmái sámi distriivtain, ja njulge dan eahpevuoiggalašvuođa, maid sii geat bivdet árbevirolaččat smávit fatnasiiguin áibbas čielgasit leat gillán.

Go Sámediggeráđdi guokte jagi dassái nammadii lahtuid dán lávdegoddái, de válljii buot njealjása iežas bellodagas, NSR:as. Dát mearkaša ahte Sámediggeráđis, sámiid bealis lea okto ovddasvástádus Sámi guolástuslávdegotti bargui, dan sadjái go livčče válljen lahtuid dábálaš demokrátalaš prinsihpaid mielede.

Lávdegoddi livčče galgan geargat bargguinis 1994:s. Dál lea juo jahki 1995 gaskamuttos, iige lávdegoddi vel leat buktán mänge lágan árvalusa.

Mii vuordit ahte Sámediggeráđdi dan hirbmat erenoamáš nammadanvuogi stivrenvejolašvuoda bokte, čielgasit diehtá maid Sámi guolástuslávdegoddi bargá.

Danin jearan čuovvovačča:

Mii lea sivvan dasa go Sámi guolástuslávdegotti árvalus lea nu hirbmadit maŋŋonan, ja maid Sámediggeráđdi áigu dahkat ahte dat ii šat eambo maŋŋon.

Sámediggeráđi vástáduš áirasii, Magnhild Mathisen:

Sámediggeráđis leat vuordámušat nugo Bargiidbellodaga sámediggejoavkkusge sámi guolástuslávdegoddái ja daid bohtosiidda maid lávdegotti bargu dagaha boahttevaš sámi riddo- ja vuotnabivdui. Lávdegotti bargu lea ádjánan oassin dan geažil go lávdegotti mandáhta dagahii eambo barggu go mii álgoálggus leai jurddašuvvon, ja oassin dan geažil go lávdegottis ii leat ovtamielalašvuolta. Viiddis áššesuorggi lassii ii lávdegoddi leat leamaš ovttaoavilis buot áššiin, dán oktavuodas leat Sámedikki ovddasteaddjit bealuštan uhccitlogu oainnu lávdegotti eará ovddasteaddjiid ektui. Sámiid bealis vurdojuvvo ahte lávdegotti šiehtadallamiid boadusin dađistaga šaddá ovtamielalašvuolta deatáleamos prinsihpaid hárrái nu ahte lávdegoddi ollislažžan sáhtá doarjut evttohusaid mat evttohuvojit.

Mii konkrehta guoská lávdegotti doibmii ovddosguvlui ja geargamii, de lea Guolástusdepartemeanttas lávdegotti jodiheaddji bokte váldo-ovddasvástáduš dasa. Sámi ovddasteaddjiid bealis lea oba áiggi leamaš sávaldat geargahit barggu jodáneamosit, nu ahte lávdegotti evttohusa sáhtá árvvoštallat lagabuidda politihkalaš meannudeami ja čuovvoleami várás.

Amund Eriksen gažaldat čeahkinortnega § 26 vuodul:

Sámi girjelágádusdoaimma

Stig Gælok lea váldán oktavuoda minguin, min joavkkuin. Son čuoččuha ahte sámi girjelágádusdoaimma doarjjakriteriijat dán jagi leat rievdaduvvon. Boadusin dán rievdadusas lea, nugo Gælok čuoččuha ahte garraseabbo prioriterejuvvo váldogirjelágádus nu ahte uhccit girjelágádusat govssahallet. Gælok, guhte jodiha "julevsámi girjelágádusa" čuoččuha ahte dát rievdadus sáhtá dagahit, jos jurddaša dan vearrámusa ahte sus ii šat leat vejolašvuolta joatkit girjelágádusdoaimmain.

Dán vuodul jearrat čuovvovačča:

Leago Sámediggeráđdi váikkuhan dán čuoččuhuvvon rievdadussii, sámi girjelágádusaid doarjjajuogadeami ektui? Jos leaš: Man vuodul lea dat dahkkon?

Vástáduš Sámejoavkku gažaldahkii maid Amund Eriksen ovddidii:

Sámi girjelágádusdoaimma

Sámi girjelágádusaid doarjjanjuolggadusat eai leat movtge rievdaduvvon. Áššis 42/94 Sámedikki 1995 bušeahhta - juogadeapmi, čuožžu ná:

Sámediggi deattuha ahte doarjja sámi girjelágádusaide lea oaivvilduvvon dan láhkái geavahuvvot ahte dat doarju sámi girjelágádusaid mat sihkkarastet viidát sámi prentehusaid. Sámediggi áigu Sámi kulturráđi geahčadeami vuodul guorahallat mo dán buoremusat sáhtášii ollašuhhtit, vejolaččat nannoseabbot prioriteret sámi váldogirjelágádusa.

Mearrádus sáddejuvvui Sámi kulturráđđái skábmamánu 28. b. 1994. Sádđenreivves bivdá Sámediggi ahte kulturráđđi dan jágáš juogadeamis bidjá deattu mearkašumiide áššis 42/94, gustovaš njuolggadusaid rámmaid ektui. Sámi kulturráđi ja Sámediggeráđi oktasaščoahkkimis Kárášjogas cuonmánu 24. b. 1995 lei sámi girjelágádusdoaimma oktan áššin mat guorahallojuvvojedje.

Sámi kulturráđis ja Sámediggeráđis lei ovttamielalašvuotta viidát mii guoská sámi girjelágádusdoaimma doarjjageavahusa váldolinjáide:

- Doaimmadoarjja váldoáššis manná doarjjan sámi váldogirjelágádussii
- Lassin berre sihkkarastit prentehusaid lulli- ja julevsámegillii
- Go ruđat juogaduvvojit girjelágádusaide biddjojit kvalitehtagáibádusat prentehusaide
- Girjelágádus lea oassin ealáhuseallimis, ja berre viehka guhkás ieš birget ekonomálaččat prošeaktaruhtadeami ja iežas vuovdima bokte

Sámi kulturráđđi áigu geahčadit sámi girjelágádusdoaimma njuolggadusaid. Jos evttoheš rievdadusaid njuolggadusaide biddjojit dat lunddolaččat Sámediggái meannudeapmái.

ÁŠŠI 18/95 BOAZODOALLOŠIEHTADUS 1995/96

Áššebáhpirat:

- Reive guovvamánu 23. b. 1995 Eanadoalodepartemeanttas
- Sd.prp. nr. 35 (1994-95) 1995-96 boazodoallošiehtadusa birra, goluid buhtadeapmi mii guoská radioaktivitehtii bohccobierrggus, ja 1995 stáhtabušehta rievdadusaid birra
- Sámedikki mearrádus áššis 22/94 - 1994-95 Boazodoallošiehtadus
- Árv. S.nr. 167 (1993-94) Ealáhuskomitea árvalus 1994-95 boazodoallošiehtadusa hárrái

Sámedigg dagai čuovvovaš mearrádusa:

Sámediggi doarju nugo ovddit jagiinge daid bajit dási mihtomeriid mat leat hábmejuvvon boazodoalu várás, Sd. dieđáhusas nr. 28 (1991-92) Nana bissovaš boazodoallu. Boazodoallošiehtadus lea guovddáš oassi barggus, stuorát ulbmildidolaš váikkuhangaskaomiid geavaheami oktavuodas boazodoallopoltihkas.

Dan rájes go sturradiggedieđáhus ovddiduvvui, de lea mángga dáfus čuvvojuvvon boazodoalu ovddideapmi dieđihuvvon váikkuhangaskaomiid rievdadeami čuovggas, erenoamážit ja boazodoallopoltihkka obalaččat. Dán rádjái leat oasis nugo Sis-Finnmárkku

nuppástuhttinprográmma, boazodoalu ođđa válđošiehtadus ja jahkásaš boazodoallošiehtadusat, guhtege sierra sajisteaset. Dat mii goittotge ain váilu, ja mii ii leat leamaš nu buorre dán nuppástuhttinproseassas, lea boazodoallolága rievdadus, ja ođđa distriktajuohkin. Sámedikki oaivila mielde lea deatálaš oazžut sadjái dan ođđa boazodoallopoltiikka eaktuduvvon osiid ovdal go sáhtá dadjat man viidát nuppástuhttin lea leamaš lihkostuvvan.

Ráđdehus lea dál ovddidan ođđa boazodoallolága evttohusa. Álgoplána mielde livčče Stuorradiggi galgan meannudit lága dán áigodagas. Lea váidalahtti go Stuorradikkis ii leat leamaš vejolašvuolta dan ollašuhttit. Sámediggi áigu dattetge čuovvut Stuorradikki meannudeami proseassa ja ovddidit Sámedikki oainnu ođđa boazodoallolága hárrái nugo prinsihpalaččat lea hábmejuvvon dalle go diggi meannudii ášši ollesčoahkkimis.

Sámediggi bohtá maiddá meannudit ođđa distriktajuogadeami evttohusa Finnmárkkus. Go galgá meannudit dán gažaldaga, de lea dattetge áibbas deatálaš ahte boazodoalu organisašuvvnat, gielddat ja eará guoskevaš instánsat, leat ovddidan oainnuset vuodđun Sámedikki meannudeapmái.

Obalaččat

Sámediggi oaidná ahte dán jagáš rámma boazodoallošiehtadusas lea sullii seamma dásis go diimmá rámma 77 miljovna kruvnu. Dát dávista daid signálaide maid diggi ovdal lea buktán ahte deattuhit mearkkašumi ovdánit várrugasat dán barggus go ekonomálaš dilli boazodoalus ain lea hirmat heittot. Otne lea oalle ollu eahpesihkkarvuolta ealáhusas boazodoalu boahteáiggi hárrái ealáhusan. Eahpedássedis rámmaeavttut ja stuorra rievdadusat dagahit ahte dát eahpesihkkarvuolta lassána dán váttis áigodagas mas boazodoallu dál lea. Sámediggi áigu ain deattuhit mearkkašumi ahte lea bissovaš rámma boazodoallošiehtadusas. Sámediggi maiddá ohcala vástádusa dasa ahte makkár váikkuhanfápmu ja vejolašvuolta lea BES:as, nuppi boazodoallo organisašuvvnnas váikkuhit boazodoallošiehtadussii.

Čájeha, nugo ovddit jagiinge, ahte iešguđet boazodoalloguovlluid gaska leat mearkkašahtti erohusat gánnahttivuođa dáfus. Boazodoalu ekonomálaš lávdegoddi čujuha ahte leat hirmat moalkás oktavuodát mat bohtet ovdan ja váruha dahkamis earjalis čovdosiid. Ekonomálaš lávdegoddi čujuha ahte leat guokte vuoddo váttisvuoda mat čatnasit vejolaš mihttomeriide ealáhusa gánnahttivuođa lasiheami oktavuodas. Vuosttas lea ahte ii oro leamen realistalaš lasihit ollislaš buvttadeami, ja nubbi fas dat ahte ii oro leamen realistalaš lasihit stuorrát buvttadeaddjihatti. Sámedikki mielas ii leat buot surggiin juksojuvvon produkšuvdnadássi, ja ahte ealuigin sáhtá buorebot ávkkástallat buoret ealločoahkkádusa bokte. Bohccobierggu haddi ráddje čielgasit ekonomálaš bohtosa.

Resursavuodđu ja nuppástuhttin dárbu

Boazodoallu lea nuppástuhttojuvvin. Dát dagaha ahte ollugiin ealáhusas lea oalle stuorra eahpesihkkarvuolta boazodoalu boahteáiggi hárrái. Boazologu fertesii heivehit guohtoneatnamiid ektui, masa lea doarjja viidát ja válđoášsis. Eai leat dattetge nu gallis geat sáhttet dadjat maidege dáhádusain, ahte mii lea rivttes boazolohku guohtoneatnamiid ektui. Boazodoallostivra nanne jahkedieđáhusastis ahte otnáš boazolohku Finnmárkkus lea dál

vuolábealde mearriduvvon bajimuš ráji. Dán oktavuodas čujuhuvvo Sámedikki mearkkašumiide, Boazodoallo diedáhus, ášši 9/95, mas čuožžu ahte:

"Sámediggi lea oaidnán ahte boazolohku Finnmárkkus 1.4.1994:s lea 13.000 heakka vuollelis go mearriduvvon bajimuš lohku. Seammás divvu boazodoallostivra gažaldaga leago gustovaš bajimuš boazolohku riehta resursavuodu ektui. Sámedikki oainnu mielde livčče riehta dákkár dilálašvuodas fágalaččat geahčadit resursavuodu odđa bajimuš boazologu ektui ovdal go čavgejuvvojit doaimmat geahpedan dihte boazologu ain eambo. Sámediggi lea ovttá oavvilis boazodoallostivrrain das ahte lea deatálaš garvit bággodoaimmaid."

Sámedikkis lea ulbmiliin ahte eanemus vejolaš aktiivvalaš boazodoallit galget nagodit čadahit dárbbášlaš fasa, guohtoneatnamiid ealáskuhttima oktavuodas, almmá ahte dárbbášit sirdit eará ealáhussii. Dát mearkkaša maiddái ahte ii galgga menddo ollu movttiidahttit nuppástuhttimii jos oaidnit ahte mihttomearri boazologu geahpedemiin lea ollašuvvan. Boazodoalus lea dán rádja leamaš iežas vuogádat movt skuvlet ja fievrredit dieđuid, mii oalle guhkás lea dáhpáhuvvan njuolga njálmálaččat ja praktihkalaš hárhallama bokte ealáhusas. Dán gelbbolašvuoda eai leat olus nagodan formaliseret ja fievrredit skuvllaide ja oahpahasasahusaide. Sámedikki áddejumi mielde lea deatálaš deattuhit ahte boazodoallu maiddái dárbbáša boahteáiggis dohkálaš bargonávccaid.

Eallostruktureren ja bajimuš boazolohku doalu nammii

Dán jagáš boazodoallošiehtadusas lea válmmaštuvvon plána eallostrukturerema várás maid NRL:a lea jodihan, man bokte njuovvovuohtit eallit mat eai doala kvalitehtamihtuid. Sámediggi oaidná ahte dán lágan plána sáhtá váikkuhit positiivvalaččat guhkkit áiggi vuollái, ja vuordá beassat oassálastit daid raporttaide mat ráhkaduvvojit proševtta oktavuodas, hábmejuvvon 1995 boazodoallošiehta-dallamiid loahppaprotokollas. Sámedikki áddejumi mielde lea šiehtadusoktavuodas dárbu ortnegiidda mat movttiidahttet buoret eallostruktureremii.

Sámediggi lea eatnat gerddiid ohcalan vejolaš boazologu regulerema doaluid dásis. Dán lágan reguleremiin, vejolaš áigeráddjemiin lea leamaš ulbmiliin sihkarastit viidáseamos vejolaš bargolašvuoda nuppástuhttináigodagas, iige váldoáššálaččat váikkuhangaskaoapmin geahpedit obalaš boazologu. Boazodoallohoavda lea go šiehtadusbealit leat ávžžuhan dahkan dán lágan regulerema váikkuhusárvoštallama mas konkrehta evttohusat čuovvoleapmái. Sámediggi ii dovdda dán čielggadusa konkrehta sisdoalu, muhto bidjá merkii ahte šiehtadusbeliid mielas evttohusaide ii leat dárbbášlaš doarja ealáhusas, ja danin ii gánnát lagabuidda meannudit evttohusa. Diggi váillaha dán dili lagabuidda čilgejumi Sámedikki ja Stuorradikki mearkkašumiid olis mat gusket dán gažaldahkii.

Boazodoalu ovddidanfoanda

Sámediggi bidjá merkii ahte boazodoalu ovddidanfoanda doalahuvvo sullii seamma dásis go ovdalge. Sámi ovddidanfoanda man otna hálddaša Sámi ealáhusráđđi Sámediggevuogádagas lea šiehtadusa bokte boazodoallo ovddidanfoanddain hálddašan uhccit supmi dán juolludusas mainna gozihit investeremiid proševttaid oktavuodas main lea oktavuoha boazodollui lassiealáhusaid ovddideami oktavuodas. Sámi ealáhusrádi dieđuid mielde bohtet dađistaga

eamet ohccit boazodoalloealáhusas. Dán oktavuodas áigu. Sámediggi ávžžuhit šiehtadusbeliid evalueret boazodoalu ovddidanfoandda dainna ulbmiliin ahte čielgaseabbo biddjojit rájit sierralágan sámi ruhtadanorgánaid gaskka. Boazodoalu ovddidanfoandda ja Sámi ovddidanfoandda eamet ovtastettiin ferte dattetge fuolahit dan ahte boazodoalliide Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovllu olggobealde ii šatta heajut oažžut doarjaga Sámi ovddidanfoanddas. Diggi áigu dán oktavuodas čujuhit mearkkašumiidasases Sámi ovddidanfoandda evaluerema oktavuodas:

"Mii guoská boazodoalloealáhussii, de áigu Sámediggi bivdit geahčadit Boazodoallo ovddidanfoandda doarjjaortnegiid ja geavahusa. Sámi ovddidanfoanda lea marjmuš áiggiid vásihan stuorra beroštumi ja ahte leat boahmán ollu ohccit erenoamážit sápmelaččain geat leat nuppástusdilis boazodoalloealáhusas. Sámi ovddidanfoanddas ferte gávdnat vejolašvuodaid addit doarjaga maiddái dáidda." Ášši 36/94.

Sámedikki áddejumi mielde berre maiddái sáhttit divvut gažaldaga ahte gánnáhago foandda doallat otnáš hámis mas lagabui 50% ruđain čadnojuvvo sierralágan ulbmiliidda juo šiehtadusa dagadettiin. Heittovuohtha dán lágan ortnegis dikki áddejumi mielde lea dat go ásahuvvon ortnegat mat ruhdaduvvojit foandda bokte ovddiduvvojit bissovaš oassin šiehtadusas ja foanda ii beasa friddjaseabbot meannudit go ođđa hástalusat bohtet. Sd. dieđáhusas nr. 28 (1991-92) dovddahuvvui čuovvovaččat mat berrejit leat foandda váldodoaimmat:

- ruhtadit investeremiid infrastruktuurras ja doarjut oktasašdoaimmaid ealáhusas
- ruhtadit oaivadusa, plánema ja ráđđeaddindoaimmaid boazodoallodistriivttaid ja ovttaskas boazodoalliid guovdu
- ruhtadit strukturdoaimmaid ealáhusas
- ruhtadit geavahuvvon dutkama "Sd. dieđ. nr. 28 (1991-92) Nana bissovaš boazodoallu, s. 120

Sámediggi eaktuda ahte dál čađahuvvo bargu sirdit ovddasvástádusa boazodoalu vuodđodutkamis dutkanásahusaide mat ruhtaduvvojit Norgga dutkanrádi bokte nugo eaktuduvvon stuorradiggedieđáhusas. Seammaláhkái go ásahusat leat váldán badjelassas ovddasvástádusa dieđalaš virggiide mat ruhtaduvvojit šiehtadusa bokte. Dát galggai mearkkašit ahte dat 5,5 miljovna kruvnnu mat várrejuvvojit dutkamii ja oaivadussii šiehtadusa bokte galge mannat geavahuvvon dutkamii, ja oaivadussii nugo eaktuduvvon stuorradiggedieđáhusas, kapihtalis 11.10.3 mas čuožžu earret eará ahte:

"Deatálaš eaktun beaktilis oaivadussii lea ahte dát váldá vuolggasaji dan sosiálalaš ja kultuvrralaš duohtavuodas gos boazodoallu lea. Sámegiela máhtolašvuohtha ja diehtu boazodoalloealáhusa ja sámi kultuvrra birra lea sávahahti dán oktavuodas."

Dasto daddjo ahte:

"Muđui áigu departemeanta deattuhit mearkkašumi systematiseret ja mihtomearálaš dahkat oaivadusbarggu, ja prioriteret surggiid ja áššiid main lea stuorámus ávki doaimma buorideapmái."

Sámediggi áigu fas doarjut dáid čanastagaid, muhto ohcala lagabuidda čilgehusa šiehtadusbeliin dán barggu ovdáneami hárrái.

Boazodoalu golut ja divatnoađđi

Sámediggi lea eatnat gerddiid boazodoallopolitihka jahkásaš meannudeami oktavuodas muittuhan dan dohkketmeahttun dili mii lea divadatpolitihka geavaheami gaska boazodoalloealáhusas eará ealáhusaid ektui maiguin boazodoalu sáhtá buohtastahtit. Čuolmmat gusket earret eará muohtaskohtera dulkomii peršuvdna-johtolatfievrun ealáhusas, mii dagaha ahte goluid ii sáhte bidjat momsarehketdollui. Nubbi ášši guoská dasa ahte muohtaskohtera geavaheami bokte ealáhusas šaddá maiddá máksit hirbmat alla divagiid mat leat bensinhattis. Guolmmát lea dat ahte ferte máksit oalle stuorra mohtorfievro- ja buktindivadaga go oastá muohtaskohtera.

Buot dát bealit leat otne stuorra noađđin deatáleamos sámi ealáhussii mii mis lea otne. Boazodoalus lea realbáiká njedjan oalle ollu manjimus jagiin. Dát bohtá oassin das go buvttadushattit eai leat doallan, muhto maiddá leat golut lassánan mekaniserema geažil ealáhusas.

Riikka mihtuid mielde lea boazodoallu smávva ealáhus. Sámi servodahkii lea dattetge áibbas deatálaš ahte nagodit doalahit dán ealáhusa ekonomálaččat ja ekologálaččat gánnáhahtti ealáhussan ja man guovddáš eiseválddit meannudit vuoiggálaččat ja áššálaččat.

Ealáhus lea iežas váldo-organisašuvvna, Norgga boazosápmelaččaid Riikasearvvi (NRL) bokte, ovddidan gáibádusa buhtadit dáid goluid dan bokte ahte muohtaskohter dohkkehuvo bargofievrun boazodoalus. Sámediggi doarju ollásit dán gáibádusa ja čujuha ovddit jagiid mearkkašumiidasasis.

Golut muohtaskohtedollui ledje 1993:s sullii 12 milj. kruvnnu, dahje birrasii 30% (lohku lea vižžojuvvon Ekonomálaš lávdegotti goluid rehkenastimis boazodoallo-ealáhusas juogaduvvon goluid hámi mielde) ealáhusa obalaš goluin. Danin ii berrešii ii veahášge eahpidit ahte iigo muohtaskohtera vearuheami geahpedeamis livčče stuorra mearkkašupmi ealáhusa ekonomijai. Eaktun lea nugo Sámedikki bealis ovdal lea dovddahuvvon ahte váldojuvvojit atnui molsaeaktolaš regulerenortnegat maiguin hehttet ortnegiid vejolaš boastutgeavahemiid. Digger ávžžuha šiehtadusbeliid gávnnahtit čovdosiid dán lágan ortnegiidda.

Gánnáhahttivuođa lasiheapmi sierralágan boazodoalloguovlluin

Lea ain, nugo ovdal kommenterejuvvon oalle stuorra erohusat gánnáhahttivuođa dáfus sierralágan boazodoalloguovlluid gaska. Danin livččege Sámedikki mielas hirbmat buorre jos šiehtadusbealit evttohivčče ealáhusa bealis, ovddidit guovlluide čadnojuvvon diasovddidan doaibmaevttohusa ealáhussii. Seammás áigu diggi deattuhit deatálašvuođa ahte juste nisssonolbmuid árvohákan ealáhusas dahkkojuvvo oainnusin dán barggus. Sámediggi lea ovdal deattuhan dárbbu lasihit diasvejolašvuođaid ealáhusas obalaččat produktaovddideami bokte ja produkšuvvna bokte mii lea vuodđuduvvon ealáhusa oalgeproduvtaide.

Buresbirgenortnegat boazodoalus

Sámediggi lea ovddit šiehtadusaid oktavuodas deattuhan dárbbu ásahtit dárbbášlaš buresbirgenortnegiid boazodoalus. Dát lea dárbbášlaš danin vai ealáhussii šattašedje buorit

bargoeavttut ja oadjebasvuhta. Oassin dás lea buoridit fysálaš ja psykálaš bargobirrasa boazodoalus. Dán barggus lea dikki mielas positiivvalaš jos bealit bidjet konkrehta ulbmiliin ásahtit bargobirasguovddáža boazodoallo ealáhusa várás. Dán lágan guovddáš sáhtášii ovddidit dárbbášlaš sierragelbbolašvuoda ovddidit bargobirrasa boazodoalus.

Sámediggi áigu máhccat fas dasa go diggi meannuda ovddiduvvon Dearvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid plána sámi álbmoga várás, mii ovddiduvvui guovvamánus. Ulbmiliin livčče sáddet dán plána gulaskuddamii oalle viidát, nu ahte guoskevaš stáhtalaš-, fylkagielaidealaš- ja gielaidealaš orgánat, organisašuvnnat ja institušuvnnat bovdejuvvojit buktit cealkámuša. Sámediggi áigu meannudit ášši daid árvalusaid vuodul mat bohtet dán proseassa bokte. Dán barggus lea boazodoalus deatálaš sadji.

Mudui čujuha Sámediggi mearkašumiidasasis dán čuoggás áššis 22/94 - 1994-95 Boazodoallošiehtadus.

ÁŠŠI 19/95 OĐĐA ÁŠŠIID DIEĐIHEAPMI

1. Árras Ásta Vangberg ovddidii čuovvovaš evttohusa:

1997 Ollesčoahkkinn dollojuvvo Troanddimis

Čilgehus 80-jagi ávvudeami ráhkkaneami birra vuosttas riikačoahkkima hárrái mii dollojuvvoi Troanddimis 1917:s.

2. Árras Hartvig Hansen ovddidii čuovvovaš evttohusa:

Mohtorfievrojohtalus

Čujuhit evttohussii maid Sámejoavku ovddidii áššis nr. 95/449-1, beaiváduvvon 20.02.95 motorfievrojohtalusa birra. Mii lea garrasit fuolastuvvan dan geažil maid fylkamanne lea dovddahan Deanu gildii ahte rahpat buot bievlaláhtuid friija vuodjimii min lagaš ávkkástallanguovlluin oba riika álbmoga várás. Sámediggeráđđi ferte, jos ii eará, de buktit goittotge iežas oainnu áššái, ja bivdit čoahkkima Fylkamanniin njuolggadusaid 6. paragráfa dulkoma hárrái, go Fylkamanne reivves čuožžu ahte bivdu, guolástus ja muorječoaggin leat seaiva arvosmahttindoaimmat. Min árvoštallama mielde rihkku dát garrasit ILO-konvenšuvnna 23. artihkkala mas čuožžu:

"...árbevirolaš bivdo- ja čoagginealáhusat ja -barggut galget dovddastuvvot dehálaš oassin daid álbmogiid kultuvrra seailluheamis ja maidái ekonomálaš iešmearrideamis ja ovdánumis. ... ráđđehusat galget veahkkálagaid dáid álbmogiiguin dorvvastit dáid doaimmaid nanusmuvvama ja ovdáneami."

Njuolggadusain, T-5/92 ovdanbohtá 6. paragráfa čilgehusas: "Ved skjønnsvurderingen må lokale forhold kunne spille inn, men likevel slik at bestemmelsens strenghet ivretas." Go árvoštallá leatgo "erenomáš dárbbut" de lea mearkašupmi leago vuodjimii dárbu ja leago dohkkehuvvon ávkkástallanulbmil.

Jos mat ovdamearkka dihte sáivačáhcebivdu ja muorječoaggin ii leat dohkkehuvvon ávkástallanulbmil, de lea min árvvoštallama mielde ártet, iige dat dávis ILO-konvenšuvnna nr. 169 23. artihkkalii.

Miellidusin fylkamanne reive ja muittuhus Sámediggeráđđái.

3. Áirras Sven-Roald Nystø ovddidii NSR:a sámediggejoavkku evttohusa:

Sierra akšuvdnaplána sámi riddo- ja vuotnaguovlluid várás

NSR:a sámediggejoavku čujuha dan bargui maid Sámediggi lea dahkan ja dahká doaimmaid ektui sámi riddo- ja vuotnaguovlluid várás. Erenoamáš beroštumi geažil áigu joavku deattuhit čielggadusa "Sámi guolástusat jagi 2000 vuostá" geigejuvvon odđajagimánu 14. b. 1995, dan barggu mii lea jođus Sámi guolástuslávdegottis ja Sámedikki čielggadusa barggu mii lea jođus sierra sámi eanadoalloplána hárrái. Dát barggut oktan Sámedikki iniciatiivvain nannet sámi giela, kultuvrra, oahpahusa, jna. addet NSR:a oaivila mielde buori vuodu ođasmahttit gáibádusa mii ovdal lea ovddiduvvon sierra akšuvdnaplána hárrái sámi riddo- ja vuotnaguovlluid várás.

Sámediggi ovddidii gáibádusas manjimuštá cealkámušastis Sd. diedáhussii nr. 32 (1989-90) "Framtid i nord". Hirbmat viiddis cealkámušastis čujuha daláš sámediggestivra (gč. ášši S 60/90, 03. - 04.1990) daid mearkkašumiide maid Stuorradikki giela- ja birasgáhttenlávdegoddi ovddidii iežas mearkkašumiin 1987, 1988, ja 1989 stáhtabušehtaide, guoská 503. kapihttalii, Sierra doaimmat sámi álbmogii, mas deattuhuvvo dárbu eambo ulbmállaš ja systemáhtalaš almmolaš áŋgiruššan sierra ákšuvdnaplánaid hámis mearrasámi guovlluid várás (gč. Bušeatta-árvalusa S. nr. 5 (1988-89), 37. siiddus). Dalle váidalii sámediggestivra go fertii konstateret ahte Gielladepartemeanta ii lean čuovvolan dáid mearkkašumiid, vaikko departemeanta ieš jahkeviissaid lea čujuhan ahte lotnolasealáhusčielggadus NAČ 1988:42, galgai čuovvoluvvot "*plánain mas leat áigeguovdilis doaimmat riddo- ja vuotnaguovlluid várás gos sámít orrot*" (gč. Sd. diedáhusa nr. 14 (1988-89), 1. čuoggá, 4. siiddus). Lotnolasealáhusčielggadusa loahppabođus lea dáláš lotnolasealáhusaid geahččalanprošeakta maid Sámi ealáhusráđđi hálddaša, ja mii lea váikkuhan positiivvalaččat, muhto ráddjejuvvon viidodagain.

NSR:a sámediggejoavkku oaivila mielde ráhkadit ovddabealde namuhuvvomat doarvái buori vuodu ráhkadit sierra akšuvdnaplánaid sámi riddo- ja vuotnaguovlluid várás. Lea Ráđdehusa ovddasvástádus bidjat dán bargui resurssaid. Akšuvdnaplánii berrejtit gullat earret eará doaimmat mat gusket guolástussii, eanadollui, gillii, kultuvrii ja oahpahussii, ja infrastruktuivrii. Namuhit dás erenoamážit:

- Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovllu viiddideami
- sierra doaibmaguovllu ásaheami sámi guolástuspolitihka várás masa gullet Finnmárkku fylkka buot gielddat, Návuoana, Ráissa, Skiervvá, Ivvgu, Stuorragietti, Gáivuona, Gálssá, Loabaid, Skániid, Báhcavuona, Mátatvuona, Siellaid, Rivttáid gielddat ja oasis Vuovlevuonas mat gullet Tromssa gildi Tromssa fylkkas, ja Evenášši, Narviiikka, Báláid, Divttasvuona ja Hábmira gielddat Norlánddas.
- sierra doaibmaguovllu ásaheami sámi eanadoallopolitihka várás

- Ivguvuona ja Deanuvuona geahččalanprošeaktan luondduresurssaid báikkálaš hálddašeapmái
- Sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguovllu viiddideami

4. Árras Berit Ranveig I. Nilssen ovddidii NSR:a sámediggejoavkku evttohusa:

Buohccidikšunoahpu sihkarastin Sámi Allaskuvllas

Sámi Allaskuvllas, Guovdageainnus, lea plánejuvvon 3-jagáš buohccidikšu oahppu mainna sáhtášii mealgadit nannet dearvvašvuodabálvalusaid sámiid várás. Dattetge lea várra ahte fáaldaga ii sáhte álggahit ja čadahit go jáhkkimis eai gávdno ruđat dasa. Dán eat sáhte dohkkehít. Sámediggi váldá oktavuoda Girko-, oahpahus- ja dutkan-departemeanttain ja dáhttu dan dahkat buot mii leaš vejolaš vai plánejuvvon oahpahusa sáhtta álggahit ja čadahit. Jos Departemeanta ii dán sáhte čoavdit, berre Sámediggeráđdi doalvut ášši Sturradiggái.

5. Árras Berit Ranveig I. Nilssen ovddidii NSR:a sámediggejoavkku evttohusa:

Buhtadusortnegat doaluid billisteami ja sállasa manaheami geažil maid njurjot ja ruoššareappát leat dagahan

Otnáš buhtadusortnegat njuorjovahágiid geažil eai buhtat daid váttisvuodaid maid dat dagahit guolásteaddjiide mearrasámi guovlluin. Dát bohtá das go buhtadusjuolludus ollislaččat lea menddo uhcci, nu ahte juolludus lea buot geavahuvvon go dálve/giđđabivdu álggahuvvo cuonomanu álggus. Dát dagaha ahte mearrasámi bivdit eai oaččo iežaset vuoigadahtton oasi dán buhtadusas.

Ruoššareabbaleavvan buktá ain eambbo vahágiid doaluid ja sállasa massima hámis mat fas hedjonahttet materiálalaš vuođu guolásteaddjiide.

Ruoššareappa berre boahhteáiggis doallat ávkkálaš lassin resursavuđđui mii fas buktá dienasvuodu. Dán bivdui ja ávkkástallamii berre addit lobi lassin dasa mii bivdojuvvo dutkanulbmiliidda.

NSR:a joavku bivdá sámediggeráđi jođáneamosit váldit ovdan dán ášši guolástuseiseválddiiguin.

6. Árras Terje K. Haugen ovddidii Bargiidbellodaga sámediggejoavkku evttohusa:

Mañjábálkáortnet Sámedikki ollesáigepolitihkkáriid várás

Vuoiggalašvuoda ja dássásašvuoda geažil berrejit Sámedikki ollesáigepolitihkkár(at) biddjot vástesaš mañjábálká- ja penšuvdnaortnegiidda nugo earáge politihkkárat álbmotválljen orgánaiguin maiguin dán sáhtta buohtastahttit.

Bivdit sámediggeráđi čielggadit dán ja ovddidit ášši dievasčoahkkimii.

7. Árras Johan M. Sara ovddidii Bargiidbellodaga sámediggejoavkku evttohusa:

Opposišuvnna oassálastin čeahkkimiidda politihkalaš dásis

Jos Sámediggi galgá doaibmat ulbmilis mielde, de lea dárbu jodihit diehtujuhkima Sámedikki siskkabealde buoremus vejolaš vugiin. Dalle oažžu opposišuvdnage buoret vejolašvuoda čuovvut áššiid - maiddái daidge maid ollesčeahkkin njuolga ii meannut. Nubbi eará čielga ágga lea maiddái dat ahte dárbašmeahtumit eat áddehala boastut.

Sámedikki mielas lea erenoamáš deatálaš dat ahte opposišuvdna njuolga oažžu dieđuid makkár oktavuoha dikkis lea eará orgánaide - erenoamážit guovddáš orgánaide nugo ráđđehussii ja Stuorradiggái.

Dát oktavuoha dáhpáhuvá dávjá nu ahte leat čeahkkimat dáid orgánaid politihkkáriiguin, hálldahusa dási čeahkkimiid maŋŋá. Go muhtumin lea dáhpáhuvan nu ahte opposišuvdna lea leamaš ovddastuvvon čeahkkimiin, de lea dát váikkuhan hirbmat positiivvalaččat.

Sámedikki jodiheaddjiiguin lea maiddái dávjá čeahkkimat gielddaiguin ja fylkagielddaiguin. Go dát čeahkkimat dollojuvvojit ovttaskas sámedikki válgakreatsain, de lea riehta ja lunddolaš ahte sámediggeáirasat guoskevaš válgakreatsain maiddái leat mielde. Muhtumin lea ná maiddái dáhpáhuvan.

Sámedikki mielas berrešii dán geavahusa formaliseret, ja doarju čuovvovačča maiguin buoridit opposišuvnna bargoeavttuid:

1. Sámedikki politihkalaš čeahkkimiin ja ráđđádallamiin mat dahkkojit politihkalaš dásis, našuvnnalaš ja gaskariikkalaš orgánaiguin, berre opposišuvdna leat mielde - eaktun jos Sámediggi oassálastá eanet go ovttain ovddasteaddjiin. Erenoamáš deatálaččat dán oktavuodas leat čeahkkimat ráđđehusain ja Stuorradikkiin.
2. Sámedikki mielas berrejit maiddái áirasat guoskevaš válgakreatsain oassálastit čeahkkimiidda maid Sámediggeráđđi doallá gielddaiguin ja fylkagielddaiguin válgakreatsas.

8. Árras Ingar Eira ovddidii Guovddášbellodaga evttohusa:

Vuodđolága 40a. paragrafa rievdadus

1994-1997 sámediggeplánas, maid Sámediggi mearridii 20.09.94 konstaterejuvvo 35. siiddus ahte Norga lea geatnegahtton lámčit dilálašvuodaid nu ahte sámi giela, kultuvrra ja servodateallima sáhtta suodjalit ja ovddidit. 36. siiddus daddjo fas viidáseabbot ahte eiseválddit fertejit váldit ovddasvástádusa das ahte buot sámi mánát ožžot vejolašvuoda oahppat vanhemiid ja máttarvánhemiid eatnigiela.

Strategiijaoasis 49. siiddus čuožžu: "Sámediggi áigu bargat dan ala ahte sámi mánát ožžot oahpu sáme gielas ja/dahje sáme giellii olles vuodđoskuvllas, ja ahte oahpahus-fálaldagaid sámi sisdollui biddjo stuorát árvi. Sámi kultuvra ja sámi fágafáttát fertejit eambo leat geatnegahtton oahpahusfáddán buohkaide Norgga skuvllain." Dasto čuožžu 51. siiddus ahte buot sápmelaččat fertejit beassat oahppat sáme giela nuvttá. Čuožžu maiddái ahte Sámediggi áigu leat aktiivvalaš vuojeheddjin dasa ahte sápmelaččat sihke siskkobealde ja olggobealde

giellanjuolggadusaid hálddašanguovllu ožžot giellafálaldagaid maid leat vuoigatvuohta oažžut. Paradoksan dasa lea dat go sámegieloahpahus vuodđoskuvllain olggobealde "guovddášguovlluid" otne lea dadjat dal juo soaittahagas.

Lassin dasa go majoaritehtaálbmogis obalaččat váilu áddejupmi sámegiela oahpahussii vuodđoskuvllas, lea dat go váilot oahpaheaddjit geain livčče gelbbolašvuohta oahpahit sámegiela dili ollislaččat doaivvuheapmin. Skuvlaeiseválddit dán guovlluin orrot maiddái jeddemin iežaset dainna "ahte eai gávdno oahpaheaddjit geain livčče gelbbolašvuohta oahpahit sámegiela, eaige danin sáhte dahkat dainna áššiin maidege."

Resursageavaheapmi deavdit Sámelága giellanjuolggadusaid áigumušaid orrot maiddái váikkuheamen dasa ahte sámi guovllut olggobealde "Sámelága giellanjuolggadusaid" hálddašanguovllu bázahallet. Sámediggi ii leat duhtavaš dán dillái. Sámediggi ii sáhte dohkkehit dakkár ortnega mii ráddje sámi mánáid vejolašvuođaid oažžut oahpu iežaset eatnigielas. Sámediggi háliida ortnega mii njuolga geatnegahtta nášuvnnalaš stáhta iežas áigumušaid suodjalit sámi giela ja kultuvrra.

Čujuhettiin dasa mii ovddabealde lea daddjon, gáibida Sámediggi ahte vuodđoskuvlalága 40a. paragrafa rievdaduvvo nu ahte sámi giellaoahpahus fievrividuvvo bákkolaš fágan vuodđoskuvllaide buot sámi guovlluin. Bivdit sámедiggeráđi váikkuhit dasa ahte dárbašlaš proseassa bohtá johtui.

9. Árras Peder A. Persen ovddidii Guovddášbellodaga evttohusa:

Movt ráđdehus meannuda ášši; "Manahuvvon skuvlavázzin soadi geažil."

Sámediggi dovdá Ráđdehusa mearrádusa áššis "skuvlavázzima massán soadi áigge". Stuorradikki meannudettiin govttolaš buvttadusa seamma áššis, bivddii čoahkkanan Stuorradiggi Ráđdehusa nammadit lávdegotti čielggadit ášši ja kártet viidodaga, ja loahpas buktit čovddus-evttohusa. Dát mearkašii ahte dát čielggadus galggai mannat fas ruovttoluotta Stuorradiggái loahpalaš meannudeapmái, muhto nu ii dáhpáhuvvan. Sámediggi gáibida danin ahte Ráđdehus geassá mearrádusas ruovttoluotta, ja bidjá ášši Stuorradiggái meannudeapmái.

10. Árras Ingar Eira ovddidii Guovddášbellodaga evttohusa:

Guolleuostáiváldindilli sámi guovlluin

1974:s ledje 64 dábalaš guolleuostáiváldinrusttega Finnmákkus. 1993:s leai dát lohku njiedjan 27. Dát lohku lea váldoáššis njiedjan sámi guovlluin, vuotnaguovlluin. Dán lágan ovdáneapmi lea dagahan stuorra váttisvuođaid álbmoga vejolašvuhtii bivdit sin iežaset guovlluin. Vuostáiváldinrusttegiid váilevašvuođa geažil leat guolásteaddjit ferten fievriddit guoli guhkes mátkkiid jos galge jođihit daid vuovdemassii. Earát fas leat ferten gávdnat eará guovlluid gos bargat ealáhusainis.

Jos ná galgá joatkašuvvat olus guhkkít, de lea dušše áigegažaldat goas ássanminsttar rievdá nu mo ii leat sávahahtti, nuppiin sániin daddjon, guovddásteapmi. Dán lágan eahpenjuolgo bággoguovddáštahttin lea katastrofalaš mearrasámi álbmogii. Boađusin sáhtta šaddat ahte

dáláš mearrasámi ássanguovllut jávket, ja deatálaš oassi sámekultuvrra duođastusvuodus maiddá. Jos mearrasámi álbmogis galgá leat eallinvejolašvuohta iežaset árbevirolaš guovlluin, ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Sámediggi bivdá Sámediggeráđi nammadit bargojoavkku mas leat vihtta lahtu man bargun šaddá geahčadit sierralágan beliid guollevuostáiváldindili váttisvuođaid oktavuodas sámi ássanguovlluin, ja maid vejolaččat sáhtášii dahkat buoridan dihte dan.

11. Árras Amund Eriksen ovddidii Sámejoavkku evttohusa:

Bohccuid ala vuodjimat ruovdemáđi alde, NSB

Min joavku bivdá Sámediggeráđi bargagoahtit váttisvuođaiguin mat gusket bohccuid ala vuodjimiidda ruovdemáđi alde. Norlandda ruovdemáđi rasttilda guovlluid mat geavahuvvojit boazoguohtumiidda, ja ealut fertejit maiddá rastludit ruovdemáđi jodedettiin geasse- ja dálveguohtoneatnamiid gaska.

Juohke jagi vuodjá toga viehka ollu bohccuid ala nu ahte eallit jápmet dahje roasmmehuvvet. Boazodoallit guovllus oaivvildit ahte NSB:a ii doarvái vuhtiváldde ealliid mat leat ruovdemáđiid lahkosis. Sii čujuhit sihke leavttu (erenomážit čuoččuhuvvo ahte Sáltoduoddaris lea fártagaska), ja dan ahte bohccot eai ohccojuvvo eaige goddojuvvo. Báikkálaš áviissat deaddilit duollet dálle govaid ealliin mat "piinniduvvojit" beaiveviissaid ovdal go dat jápmet dahje goddojuvvojit.

Boazodoalliid mielas lea "ii leat ávki" hállat NSB:ain báikkálaččat. NSB:a čujuha iešguđetlágan riektemearrádusaide ea.ea. miessemánu 6. b. 1978 Alimusriektedupmui mii luvve NSB:a objektiivvalaččat ovddasvástádusas (dát duopmu ii leat ovttajienalaš).

Min joavku oaivvilda ahte dilli lea rievdan mealgádit 1978 rájes. Čujuhit Sd. diedáhussii nr. 52, Vuodđolága 110 a. paragrafii, ILO-konvenšuvdnii nr. 169 jna.

Bivdit Sámediggeráđi meannudit dán ášši eiseválddiiguin gávdnan dihte čovdosa. Várra sáhtášii Boazodoalu ovddidanfoandda ruđaid geavahit ášši fas meannudeapmái?

12. Árras Marianne Balto Henriksen ovddidii NSR:a sámediggejoavkku evttohusa:

Lappekodisilla

Lappekodisilla, dahje 1751 Norgga ja Ruota gaskasaš rádjesoahpamuša lasáhus, lea Justisdepartemeantta 07.03.95 reivves NSR:ii nannejuvvon gustovaš láhkateakstan, maiddá siskáldas norgalaš riektin. Lappekodisilla lea ovdal áddejuvvon nu ahte dat boahťá Norgga ja Ruota gaskasaš Boazodoallokonvenšuvnna sadjái ja buhte dan.

Bajábealde namuhuvvoma vuodul lea dárbu politihkalaččat árvoštallat ja juridihkalaččat dulkot maid Lappekodisilla mearrádusat sáhttet mearkašit otnáš servodatoktavuodas. Dát sáhtta dagahit ahte ferte ođasmahttit muhtun lágaid mat gusket sámi vuoigatvuođaide ja addit buoret vuodu sámekonvenšuvnna sisdoalu šiehtadallamiidda.

Omd. Rádjegávpi, gč. ea.ea. Lappekodisilla 28. paragrafa Ohcejotsámiid vuoigatvuoda birra gávppašit seammá eavttuiguin Norggabeale sápmelaččaiguin.

Mearrádus

Ásta Vangberg evttohus meannuduvvui dán čoahkkimis bearjadaga, geassemánu 2. b., áššin 25/95, eará áššit sáddejuvvojedje sámediggeráđđái meannudeapmái.

ÁŠŠI 20/95 ON:A EAMIÁLBMOT LOGIJAHKI - ON:A EAMIÁLBMOT LOGIJAGI LÁVDEGOTTI RAPORTA

Áššebáhpirat:

- ON:a gaskariikkalaš logijagi máilmmi eamiálbmogiid lávdegotti raporta, 20.02.95
- Raporta Jurddafáddá ja plánensemináras, ON:a gaskariikkalaš logijagi eamiálbmogiid nášuvnnalaš ollašuhhtin, Guovdageaidnu 20.06.94
- ON:a generálačoahkkima mearrádus, resolušuvnas 48/163
- Norgga ja Ruota Sámedikkit ja Suoma Sámi parlameanta, oktasašárvalusat eamiálbmot logijagi rahpama oktavuodas

Sámediggi dagai čuovvovaš mearrádusa:

ON:a Generalčoahkkin lea, julggáštettiin jagiid 1995-2005 eamiálbmogiid gaskariikkalaš logijahkin, čájehan dáhtu áigejuvvohtin dahkat gaskariikkalaš eamiálbmotpolitihka logijagi áigodaga mielde. Sámediggi giitá goodwill ambassadøra ja ráfi bálkašumi vuoti Rigoberta Menchu Tum go nu ángirit leaba bargan ollašuhhtit logijagi.

Go ON:a lahttoriikkat dál leat geatnegahtton bargat dan ala ahte buoridit eamiálbmogiid eallineavttuid, de lea dat seammás stuorra hástalussan eamiálbmogiidda alcceseasetge dan dáfus ahte bidjat konkreta sisdoalu mii sáhtta buktit bohtosiid. Sámediggi lea ráhkkanan dustet daid geatnegasvuodaid maid dát buktá.

Sámit leat juo moanaid jagiid prioriteren barggu ON:a dásis. Dát bohtá das go dađistaga lea šaddan konstruktivvalaš ja formaliserejuvvon ovttasbargu Norgga ráđdehusain dán suorggis. Okta konkreta boadus dán ovttasbarggus lea departemeantaid gaskasaš lávdegotti raporta ON:a eamiálbmogiid gaskariikkalaš logijagi hárrái, mas Sámediggi lea mielde.

Sámediggi áigu dás ovddidit iežas váldomihttomeriid logijahkái ja čatnat daid dárbbalaš eavttuide mat gusket dán logijagi barggu rámmaeavttuide.

Sámedikki mihttomearit eamiálbmot logijagi várás

Sámediggi bidjá vuodđun dan ahte ON:a eamiálbmot logijahki lea okta vejolašvuhta ásaht gaskariikkalaš rámmaeavttuid máilmmi eamiálbmogiid várás. Bargu, dainna logijagiin berre leat guovddázis ovddidahttimin dárbbalaš vuoigatvuodaid ovttaskas álbmogiidda, ja man vuodul lea vuoigatvuhta ovddidit iežas kultuvrra ja servodaga álbmoga iežas eavttuid mielde. Diggi

čujuha, ahte dán oktavuodas leat sápmelaččat joavdan dobbelii go eamiálbmogat eará riikkain. Seammás lea čielggas ahte gaskariikkalaš konvenšuvnnat ja šiehtadusat maiddái leat konkrehta dagahan ahte sápmelaččatge álbmogin ožžot suodjalusa iežaset guoskevaš riikkaid eiseválddiid politihka bokte.

Dat lea lunddolaš ahte eamiálbmot mánát ja nuorat besset guovddáži ONa-logijagis, nu ahte dat dagaha oadjebas bajásšaddaneavttuid daid váste. Otná eamiálbmotnuorat vásihit deattu ja váikkuhusaid minddár máilmmis mii lea áittan sierranasvuhtii, eallinveardideapmái ja iešdovdui. Dat lea stuorra hástalussan dáhkidit mánáide ja nuoraide oahpahusa ja oassálastima váhnemiid kulturárbbis.

ON:a logijagi lávdegoddi lea hábmen ovttaskas norgalaš mihttomeriid gaskariikkalaš doaimmaid várás logijagi áigge. Dikki áddejumi mielde leat ulbmilat menddo heaju daid posišuvnnaid ektui mat Norggas juo leat gaskariikkalaš deklarašuvnnaid ja konvenšuvnnaid ovddideami barggus dán suorggis, ja rihkkot earret eará garrasit dan linjá ja daid mihttomeriid mat našuvnnalaččat leat biddjon sámpolitiikkii. Sámediggi ovddida čuovvovaš mihttomeriid gaskariikkalaš bargui:

Logijagi mielde galget Norgga eiseválddit geatnegahtton ovttasbargguin Sámedikkiin bargat dan ala ahte:

- dovddastit ja sihkarastit eamiálbmogiid vuoigatvuođaid, maiddái materiálalaš vuođu eamiálbmogiid kultuvrii.
- eamiálbmogiid vuoigatvuohta iešmearrideapmái dohkkehuvo ja sihkarasto
- ásahuvvo máilmmi eamiálbmogiid várás geatnegahtti álbmotrievttálaš suodjalus
- eamiálbmogiid gaskasaš ovttasbargu ovddiduvvo ja sihkarasto sin iežaset eavttuid vuodul
- dáhkidit eamiálbmot mánáide ja nuoraide vuoigatvuođaid mat leat ONa mánáidkonvenšuvnnas. 30. artihkkal deattuha eamiálbmogiid vuoigatvuođaid atnit ávkki iežaset kultuvrras ja geavahit iežaset giela.

Ovdamearkkat konkrehta doaimmaide leat dán oktavuodas nugo lávdegoddige namuha, bargu ahte oažžut mearriduvvot ON:a julggástusa Eamiálbmogiid vuoigatvuođaid hárrái, ja dan čuovvu bargu geatnegahtti konvenšuvnnain, ja vel ahte ásahuvvo Bissovaš forum eamiálbmogiid várás ON:as.

Nášuvnnalaš mihttomeriid ja doaimmaid oktavuodas logijagi várás, lea Sámediggi veaháš eahpesihkar mii guoská lávdegotti evttohussii. Gávdno diedjusge ON:a logijagi ja našuvnnalaš sámpolitiikka gaska oktavuodha, muhto dat duogáš ahte Sámedikki, Stuorradikki ja ráđdehusa mihttomearit galget luvvejuvvot sámpolitiikka ovddideames leat buoremusatge dulkojuvvon eahpečielgasat.

Sámedikki áddejumi mielde berre riika, nugo Norga lea, sáhttit geavahit logijagi našuvnnalaš málle ovddideapmái movt doaimmevaš eamiálbmotiešstivrejumi sáhtášii ásahit vai gaskariikkalaš bargui šattašii konkrehta sisdoalu. Nugo dilli lea otne, de orru Norga bazahallan politihkastis sámiiid guovdu dan ektui mii dáhpáhuvvá eará ovdamearkariikkain nugo Australias, New Zealanddas, Canadas ja Danmárkkus eamiálbmot áššiid oktavuodas. Dát bargu dávistivčče eambo dan mihttomearrái mii Sámedikkis lea iežas bargui dáiguin áššiiguin.

Nášuvnnalaš barggu ulbmiliin eamiálbmot logijagi oktavuodas berre danin leat:

- ásaheit duodalaš sámi iešstivrejumi, nášuvnnalaš riikka rámmaid siste, vuodđduvvon sámiid iežaset eavttuide beassat váikkuhit iežas álbmoga boahteáigái.

Sámediggi lea bidjan merkii ahte lávdegotti mandáhtan lea leamaš evttohit doaimmaid dáláš bušeahhtarámmaid siste. Dát lea iešalddis hehtten lávdegotti evttoheames doaimmaid mat lasihivčče goluid. Fuolakeahhtá dás ferte diggi fuomášuhtit ahte lávdegotti evttohusat movt vuolggaheamit ja vejolaš prošeavttat galget giedahallot, eai dávis dasa makkár sadji Sámedikkis lea dáid áššiid oktavuodas. Jos leažžá nu ahte guoskevaš departemeanttat ain galget doallat čavga vuoigatvuoda meannudit earjkiliniatiivvaid dán áššesuorggis, bálddalagaid dainna ahte Sámedikkis galgá leat bajit dási ovddasvástádus prioriteret, koordineret, ja ovddidit sámi áššiid, de lea dat mielde vuostá bargamin olles Sámedikki ulbmila ja eavttuid.

li berrešii leat dárbu geardduhit mii lei duogážiin Sámedikki ásaheapmái, ja Sámeláhkii mii guoská dikki bargosuorgái ja dasa ahte guldalit maid diggi dadjá. Čujuhuvvo duodaige ahte Sámediggi galgá bidjat eavttuid ja váikkuhit dán oktavuodas. Dát lea dikki mielas menddo defensiivva. Nugo lávdegotti čilgehusas oidno, de gávdnojit juo otne ruđat mat juolluduvvojit eamiálbmot logijagi várás. Dás eai leat olus ođđa ruđat. Sámediggi evttoha ahte departemeanttat prioriterejit eanet ruđaid eamiálbmot logijagi doaimmaide ja fievriddit dáid Sámedikki háldui ovttas dáláš ruđaiguin mat juo gávdnojit, ja dárbbaslaččat hálddahuslaš resurssaid. Dán lágan čoavddus válddašii vuhtii dan maid Sámedikki mielas lea geatnegahtti dahkat, ja eamiálbmotprofila gozihuvvošii dán láhkái.

ÁŠŠI 21/95**SÁMI BIBLIOTEHKABÁLVALUSAT - SÁMI SIERRA BIBLIOTEHKA OĐĐA ÁIGGI GUVLUI****Áššebáhpirat:**

- Sámi bibliotekabálvalusat - SSB ođđa áiggi guvlui - 1994 čakčamánu čielggadus, (ii mielddusin, sáddejuvvon ovdal)
- Čoahkkingirji oassi áššis R 18/93 - Muhtun stáhtalaš bibliotekabálvalusaid 1994-1999 plána - gulaskuddan
- Reive 28.04.94 Stáhta diehtujuohkinbálvalusain, guoská Sámedikki ja SSB:a gaskasaš ovttasbargui
- Min reive 10.01.95 - gulaskuddanreive
- Cealkámuš 23.01.95 Tromssa Universitehtas, Universitehtabibliotekha
- Cealkámuš 30.01.95 Loabáid gielddas, kulturlávdegoddi
- Cealkámuš 17.02.95 Nuorta-Finnmárku fylkabibliotekhas
- Cealkámuš 30.01.95 Rana gielddas, kulturstivra
- Cealkámuš 23.02.95 Tromssa fylkagielddas, Fylkabibliotekha
- Cealkámuš 21.02.95 Sijti Jamges/Sámi kulturguovddážiis
- Cealkámuš 27.02.95 Sámi sierrabibliotekhas
- Cealkámuš 27.02.95 Davvinorgga Kulturrádis
- Cealkámuš 27.02.95 Riikabibliotekabálvalusain
- Cealkámuš 22.02.95 Árranis - Julevsáme guovdástak

- Cealkámuš 28.02.95 Porsáŋggu gielddas
- Cealkámuš 28.02.95 Sámi Dáiddarádis
- Cealkámuš 28.02.95 Mátta-Trøndelága Fylkagieddas, Fylkabibliotekha
- Cealkámuš 28.02.95 Gáivuona suohkanis
- Cealkámuš 01.03.95 Leangaviikka gielddas
- Cealkámuš 28.02.95 Unjárgga gielddas
- Cealkámuš 28.02.95 Norgga Sámiid Riikasearvvis (NSR)
- Cealkámuš 01.03.95 Ruovatvuona našuvnnalaš bibliotekhaossodagas
- Cealkámuš 02.03.95 Tromssa Universitehtas
- Cealkámuš 01.03.95 Deanu gielddas
- Cealkámuš 03.03.95 Kárášjoga gielddas
- Cealkámuš 06.03.95 Sámiid Álbmotlihtus/Samenes Folkeforbund (SFF)
- Cealkámuš 10.03.95 Norlánda fylkagielddas
- Cealkámuš 13.03.95 Oslo gielddas, Deichmanske bibliotekha
- Cealkámuš 13.03.95 Norgga Bibliotekasearvvis (NBF)
- Cealkámuš 17.03.95 Sámiid Vuorká-Dávviriin
- Cealkámuš 14.03.95 Girko-, oahpahuš- ja dutkandepartemeanttas
- Cealkámuš 27.03.95 Sámi oahpahušrádis
- Cealkámuš 16.03.95 Davvi-Trøndelága fylkabibliotekhas
- Cealkámuš 13.02.95 Mátta-Várjjaga bibliotekhas

Sámediggi dagai čuovvovaš mearrádusa:

Sámi álbmoga vuoigatvuohta sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima lea nannejuvvon ollu oktavuodain. Gaskariikkalaš konvenšuvnnat ja našuvnnalaš láhka-addin leat čujuheadjit dán riektái. Giela ja kultuvrra gaskusteami oktavuodas lea čállojuvvon sániid sadji nanus, ja dan oktavuodas lea sámi girjjálašvuoda fidnen deatálaš, maiddái bibliotekabálvalusaid hámis. Go sámi girjjálašvuoda buktá olamuddui ja dan seammás buhtalaga ovddida sámi bibliotekabálvalusaid, de šaddet dat deatálaš gaskaoapmin maiguin fievrridit ovddos sámi kulturárbbi ja giela ođđaigásaš servodagas.

Stuorradiggediedáhusas nr. 61 (1991-92) Kultuvra áiggiid čađa čuožžu ea.ea.:

"Lohkan- ja čállindáidu leat giela vuoddogaskaoamit, ja vuodđun olmmošlaš kommunikašuvdnii ja doaibmamii. Girji lea guovddáš gaskaoapmi gillii, identitehtii, iešáddejumái ja doaibmamii. Dušše olbmot, geat leat oadjebasat iežaset identitehtain, ja geat dovdet iežaset kultuvrralaš duogáža sáhttet leat doarvái rahpasat impulssaide olggobealde."

1993-1997 Sámediggeplánas lea Sámediggi cealkán čuovvovaččat (gč. čuoggá 4.8, Media, diehtujoahkin ja girjjálašvuoha):

"Diehtujoahkin sámi servodagas, ja diehtujoahkin sámi diliid birra olggosguvlui, leat guovddáš servodatdoaimmat. Lea deatálaš ahte diehtujoahkin ja duodaštus sápmelaččaid diliid birra dáhpáhušvá sámi eavttuid mielde. Dávistettiin sámi servodaga obalaš ovdáneapmái, ja sámi politihkalaš orgánaid, organisašuvnnaid ja institušuvnnaid erenoamáš nannemii, lea hui deatálaš ahte diehtujoahkinkanálat leat bures huksejuvvon."

Dán oktavuodas leat hábmejuvvon guokte áššáiguoski strategiiija:

- *Sámediggi áigu bargat dan ala ahte ásahuvvo almmolaš sámi diehtjuohkinbálvalus*
- *Otná bibliotekkat ja sámi bibliotekkat fertejit beassat viiddidit iežaset čoakkáldagaid vuoi sámi girjjálašvuohta šaddá buohkaide álkkit fidnet ja erenoamážit sápmelaččaide.* (Gč. Sámediggeplánas čuoggá 5.9, s. 56)

Sámediggi áigu dáláš áigodagas prioriteret diehtjuohkima sámi servodagas siskáldasat, d.m. diehtjuohkima Sámedikkis sámi álbmogii ja fas nuppeláhkái (gč. Sámedikki diehtjuohkinstrategiiija). Dán oktavuodas lea hástalussan viiddidit diehtjuohkinkanálaid sámi álbmoga várás, ja erenoamážit lulli- ja julevsámi álbmoga ektui. Sámi bibliotekabálvalusaid ovddideami ferte geahčadit Sámedikki diehtjuohkinstrategiijain bálddalagaid.

Čielggadusbarggu vuolggasadjin leai dat, go dárbu dohkálaš bibliotekabálvalusaid hárrái sámi álbmoga várás lea lassánan. Go olbmot, sihke sámi servodagas, muđui servodagas ja eará riikkain, ohcalit eambo dieđuid sámi kultuvrra ja sámi servodatdílálašvuođaid birra, de čujuha dat dárbbu vejolaččat ovttahttit sámi bibliotekka- ja diehtjuohkinbálvalusa. Leai maidái sávaldat ahte sámi girjjálašvuođa juohkima ja gaskkusteami eavttut galge šaddat buorebon. Vaikko sámi giela ja girjjálašvuođa dili obalaččat lea positiivvalaččat ovdáneamen, ja sámegiel girjjiid lohku lassána jagis jahkái, de lea ollu sámi ássansajiin váttis fidnet girjjiid. Bibliotekabálvalusat eai leat juohke sajis buorit, ja álbmot- ja skuvlabibliotekain váilot sámi girjjiid.

1993:s evttohii Sámediggeráđdi nammadit lávdegotti čielggadit sámi bibliotekabálvalusaid boahttevaš organiserema. Stáhta bibliotekabearráigeahčču nammadii lávdegotti 1993 borgemánus. Lávdegoddi loahpadii árvalusas Sámediggeráđđái juovlamánu 6. b. 1994, man maŋŋá čielggadus sáddejuvvui gulaskuddamii guoskevaš institušuvnnaide ja organisašuvnnaide.

Sámediggi lea duhtavaš dan viiddis bargui maid lávdegoddi dagai. Lávdegotti evttohus bidjá buori vuodu sámi bibliotekka- ja diehtjuohkinbálvalusaid ođđasit organiseremii.

Lávdegotti mandáhta ja bargu

Lávdegotti mandáhta eaktudii viiddis čielggadeami. Lávdegoddi lea ráddjedettiin mandáhtas árvvoštallan ahte sámi bibliotekabálvalusat davviriikkalaččat eai gula lávdegotti mandáhtii, nu ahte davviriikkalaš ovttasbargu ii leat čienkaleabbo meannuduvvon čielggadusas. Ollu gulaskuddaninstánsasat leat váidalan dán. Lávdegoddi lea dattetge evttohan ahte čielggadusat ja proševttat mat gusket sámi bibliotekabálvalusaide davviriikkalaččat johtuiddjojuvvot, maid Sámediggi doarju.

Lávdegoddi lea bargustis eanemusat guorahallan SSB:a boahttevaš saji ja Sámedikki bibliotekka- ja diehtjuohkinbálvalusaid.

Evttohus movt ođđasit organiseret sámi bibliotekka- ja diehtjuohkinbálvalusaid

Mii guoská SSB:a mihttomearrái, doaimmaide ja olahusjoavkkuide, de čujuhuvvo SSB:a stivrra cealkámuššii:

"Stivra lea ovttamielalaš das ahte SSB:a lea guovddáš ja deatálaš institušuvdna álbmotbibliotehkaide. Muhto min mielas ii leat lunddolaš go mihttomearri, doaimmat ja olahusjoavkkut čadnojuvvojit nu garrasit álbmotbibliotehkaovuogádagaid. Ii berrešii bidjat nu čielga ráji álbmot- ja skvlabibliotehkaid ja fága- ja diedábibliotehkaid gaskii mii guoská SSB:a ovddasvástádussuorgái. SSB:a berrešii ovddidit institušuvdnan maid buot geavaheaddjit geain lea dárbu sámi bibliotehka bálvalusaid ohcalit, fuolakeahtá das leago geavaheaddjis fága- vai álbmotbiblithka iežas "vuodđobibliotehkan" go son čalmmušta dárbbuidis. Diliid fertešii láchčit nu ahte fága- ja diedábibliotehka árvoštallojuvvojit SSB:a guovddáš olahusjoavkun."

Sámediggi doarju dán SSB:a stivrra oainnu. Lassin áigu Sámediggi čujuhit nugo SSB:a stivra ja eará gulaskuddaninstánsstatge, ahte SSB:a ain ferte bálvalit buot sámi guovlluid, sámi bibliotehka bálvalusaid erenoamáš gelbollašvuodainis, iige dušše dan guđa gieldda sáme giela hálddašanguovllus. Lunddolaččat duođai dárbbušit dán guđa gieldda bibliotehkat ja geavaheaddjit dan eanemusat, muhto dát ii mearkaš dan ahte guodđit eará guovlluid olggobeallái dán lágan bálvalusaid.

Lávdegotti evttohusa mielde galgá SSB:a politihkalaččat ja organisatuvrralaččat gullat Sámedikki vuollái. Bibliotehka jodihá stivra maid Sámediggi nammada, masa stáhta sáhtá nammadit ovttá lahtu. SSB:a biddjo seamma sadjái gos Sámedikki váldohálddahušge lea.

Sámediggi doarju lávdegotti evttohusa ahte boahhteáiggis ovttá sadjái, ođđa Sámediggevistái, bidjat Sámedikki ja SSB:a. Muđui čujuhuvvo áššái 6/95 - Sámedikki visti Kárášjogas ja bargujoavkku 1994 juovlamánu raportii "Sámedikki visti Kárášjogas - Sametingsbygg i Karasjok". Oktiilokaliseren lea duohtavuohka easka áramusat 1999 ođđajagimánus, raportta "Sámedikki visti Kárášjogas" doaibmaplána mielde.

Sámediggi doarju lávdegotti evttohusa ahte sirdit SSB:a Sámediggái. Sámediggi oaidná dattetge dárbbu lagabuidda čielggadit SSB:a ja Sámedikki gaskasaš siskáldas organiserema. Dát guoská ea.ea. dasa movt SSB:a galgá gullat Sámediggevuogádhkii, movt organiseret diehtujuohkima, movt barggut juogaduvvojit, movt dilli bargoadin galgá leat jna. Ferte nammadit bargujoavkku, mas leat mielde SSB:a, Sámedikki ja eará lunddolaš ovtasbargobeliid ovddasteaddjit, ja man bargun lea ovddidit evttohusa SSB:a ja Sámedikki gaskasaš siskáldas organiseremii.

Lassin ferte árvoštallat ásahit sámi bibliotehka bálvalusa lulli- ja julevsámi álbmoga várás ođđa SSB:a oktavuhtii (d.m. maŋŋá oktiilokaliserema). Čielggadus ja gulaskuddan-cealkámušat buktet albmosii sierra doaibmadárbbuid lulli- ja julevsámiide. Lagaš ovtasbargguin SSB:ain ásahuvvojit sierra bibliotehkat lulli- ja julevsámi guovlluide. Sámedikki diehtujuohkinbálvalusa viiddideames sáhtá leat áigeguovdil čatnat Sámedikki regiovnnalaš diehtujuohkinguovddážiid dáid "bibliotehkaossodagaide" maiguin bálvalit ovddimuččat seamma olahusjoavkku diehtujuohkimiin Sámedikkis. Bajábealde namuhuvvon bargujoavkku oažžu bargun evttohit dáid ossodagaid/guovddážiid organiserema.

Oktanaga bargujoavkkuin álggahuvvo 2-jagáš prošeaktabargu ovddidit málle Sámedikki áššebáhpiriid gávdnamii, buvttadeapmái ja juogadeapmái. Sámedikkis lea ovddasvástádus

organiseret ja čadahit proševtta. Prošeakta álggahuvvo dakkaviđe go prošeahta ruhtadeapmi lea čovdojuvvon.

SSB:a lea seamma visttis, sierra ovttadahkan gos dálge lea dassáži go oktiilokaliseren dahkko. Lea deatálaš addit SSB:ii buoret eavttuid čoavdit dáláš bargguidis, ja oazžu resurssaid doaimmaid ektui. Ollu evttohusaid maid lávdegoddi lea ovddidan sáhtášii čoavdit ovdal go oktiilokaliserejuvvon Sámedikkiin. Dát guoská doaimmaide nugo čoahkkádusa huksen, dihtorfiepmádahkii laktin, gaskkustan- ja diehtujuohkinbarggu nannen, formaliseret ovttasbarggu lunddolaš ovttasbargobeliiguin, álggahit kurssaid bibliotehka bargiid várás, girječálliid turnea jna. Dattetge SSB:a bargu lea gitta das ahte ođđa ekonomálaš resurssat fievrividuvvojit bibliotekii.

Sámediggi eaktuda ahte čuovvovaš eavttut ollašuhthuvvojit ovdal go váldi fievrividuvvo Sámediggái:

- Formalalaš vuodđu válddi sirdimii ferte leat čilgejuvvon, d.m. ahte SSB:a ferte nuppástuhttit seaiva stáhtainstitušuvdnan virgedáhkádusaiguin.
- SSB:a ferte nannet. SSB:ii fievrividuvvojit dárbbášlaš resurssat maiguin čoavdit dan dáláš ja evttohuvvon doaimmaid.
- Álggahuvvo Sámedikki, SSB:a ja eará lunddolaš ovttasbargiiguin organisašuvdna-ovddidanproseassa man bokte SSB:a ja Sámedikki gaskasaš siskáldas organiseren definerejuvvo.

ÁŠŠI 22/95**SÁMEDIKKI DIEHTOJUOHKINSTRATEGIIJA****Áššebáhpirat:**

- Sámedikki diehtujuohkinstrategiija
- Reive Gieldepartemeanttas 22.10.92
- Reive 13.12.93 Gielda- ja hálddahušdepartemeanttas, ruhtaohcamuš
- Reive 20.07.94 Gielda- ja hálddahušdepartemeanttas, vástádus ohcamii
- Referáhta 06.01.93 Sámedikki ja Gielda- ja hálddahušdepartemeantta gaskasaš čoahkkimis, eamiálbmot logijahki
- Reive 30.03.93 Gielda- ja Hálddahušdepartemeanttas, referáhta čoahkkimis; eamiálbmot logijagi čadaheapmi
- Ovttasbargošiehtadus 06.06.94, Stáhta diehtujuohkinbálvalusa ja Sámedikki gaskasaš
- Prošeaktaplána 09.09.94
- Preassačuhpposiid ja telefonregistrerema iskkademiid bohtosat
- Reive 16.11.94 Gielda- ja hálddahušdepartemeanttas, telefonregistrerema bohtosat
- Norsk Gallup A/S Instituhta raporta
- Mearkkašumit Gallup:a raportii 16.01.95, Stáhta diehtujuohkinbálvalusain
- Reive 17.03.95 vuollásaš rádiide, diehtujuohkinstrategiija birra
- Reive 21.03.95 Sámi kulturmuitorádis
- Reive 23.03.95 Sámi giellarádis
- Sámedikki raporta 01.03.95 Gielda- ja hálddahušdepartementii, ruđaid geavaheapmi

Sámediggi dagai čuovvovaš mearrádusa:

Politiikain čovdojuvvojit čuolmmat servodatdásis. Diehtujuohkinpolitiikka oktavuodas lea sáhka juohkit dieđuid servodagas, sihkkarastit ovttaskas olbmuid vuoigatvuoda buktit iežas oaiviliid ja oažžut áššáiguoski dieđuid. Sámedikkis, álbmotválljen orgánan lea geatnegasvuohta fievrridit dán lágan politiikka jienasteaddjiideases guovdu. Sámi demokratiija eaktuda dihto meari servodatdieđuid mat dássidit juogaduvvojit, nu ahte ovttaskas sápmelaččas lea govttolaš vejolašvuohta oažžut dáid dieđuid ja oassálastit politiikkalaš divaštallamiidda.

Diehtujuohkima ii sáhte atnit dušše geatnegasvuohtan, muhto dat lea maiddái resursa. Demokrátalaš servodagas lea dárbu geavahit diehtujuohkima ja kommunikašuvnna jos galgá sihkkarastit jienasteaddjiid doarjaga politiikkalaš mearrádusaid čađaheapmái. Sámedikki mielas lea aktiivvalaš ja plánejuvvon diehtujuohkin deatálaš váikkuhangaskaoapmi go lea bargamin juksat Sámedikki mihttomeriid.

Berre nu ollu go vejolaš sirret seaiva duohtaáššiid diehtujuohkima eret diehtujuohkimis mii vuodđuduvvo politiikkalaš árvvoštallamiidda.

Sámedikki diehtujuohkinstrategiija lea vuodđun Sámedikki diehtujuohkindoaimma oktilaš plánemii. Jos almolaš diehtujuohkin galgá leat beaktit, de gáibida dat oktilaš plánema, danin go servodat rievdá oba áiggi, ja odđa hástalusat sáhttet boahit boares hástalusaid sadjái. Diehtujuohkinstrategiijas leat bajit dási mihttomearit ja prinsihpat hábmejuvvon ja olahusjoavkkut definerejuvvon, ja dát momeanttat čujuhit boahttevaš diehtujuohkinbargui luotta buot dásiin doaimmas. Áigumuššan lea gávdnat čovdosiid ovttat diehtujuohkinpolitiikkii mainna sáhtášii ollašuhttit Sámedikki mihttomeriid.

VÁLDO-OLÁHUSJOAVKKUT

Váldo-olahusjoavkkut leat sápmelaččat sierra sámi giellajovakkuin ja dárogielat sámit, sihke sii geat leat čálijuvvon jienastuslohkui ja geat eai leat dan dahkan, ja vel norgalaččat miehtá sámi guovllu. *Sámedikki diehtujuohkinstrategiijas* čuožžu

"Olahusjoavkkuid logu geažil ferte prioriteret makkár olahusjoavkkuiguin berre ángiruššat álgovuorus. Sámedikki váldomihttomeari ja váldohástalusaid vuodul sáhtta dadjat sápmelaččaid váldo-olahusjoavkun. Sámedikki diehtujuohkin galgá leat mielde nannemin sámi demokratiija dan bokte ahte sápmelaččat ožžot dieđuid daid áššiid birra mat sáhttet sidjiide guoskat ja ná sáhttet leat mielde váikkuheamen vejolaš mearrádusaide. Buot sápmelaččaid, sihke sin geat leat sámi jienastuslogus ja sin geat eai leat doppe, ferte atnit seamma deatálažžan barggus; nannet sámi demokratiija."(s. 18)

Dasto čuožžu ahte

"Deatálaš olahusjoavkun leat maiddái norgalaččat sámi guovlluin sámi vuoigatvuodaid ja Sámedikki obalaš dohkkeheami lásiheami geažil. Lagašservodaga positiivvalaš miellaguottus lea stuorra mearkkašupmi sámi iešdovdui ja iežas identitehta dovddasteapmái."(s. 19)

Viidáseabbo barggus doaibmaplánaid ráhkadettiin vuhtiiváldojuvvojit earáge olahusjoavkkut. Muđui leat barggu bohtosat, maiguin juksat váldo-olahusjoavkkuid ja dustet váldohástalusaid maiddáa ávkin eará olahusjoavkkuide.

SÁMEDIKKI DIEHTOJUOHKINDOAIMMA PRINSIHPAT

Obalašprinsihppa

Buot diehtujuohkima, mii bohtá stáhtalaš orgánas ferte eanemus vejolaččat ovtastahttit nu ahte dat lea ollislaš go bohtá vuostáiváldái. Hálddašandásiid ja -sektuvrraid gaska ferte leat oktavuoha.

Kommunikašuvdnaprinsihppa

Kommunikašuvdnaproseassas leat eiseválddit ja álbmot vurrolagaid sáddejeaddjin, vuostáiváldin ja vuolgaheaddjin. Buot bealit fertejit hárvánit guldalit nuppiid ja geahččalit bargat earáid váttisvuodaiguin ja oainnuiguin. Prinsihppa dollojuvvo eambo ideálan, maid sáhtta vanahallat, go duodalaš vejolašvuotan.

Diehtujuohkin lea jodíheaddjiovddasvástádus

Jodíheaddjiin lea ovddasvástádus dasa ahte diehtujuohkin geavahuvvo ámmátlaččat ja etihkalaččat dohkálaš vugiin doaimma oktavuodas. Jodíheaddjiin lea deatálaš ovddasvástádus geahččat buot váikkuhangaskaomiid buohtalastimiin, ja fuolahit ahte diehtujuohkin lea oassin doaimma plánain, ja ahte diehtujuohkin prioriterejuvvo bušeahta oktavuodas.

Árjjalaš diehtujuohkin

Diehtujuohkinbarggu ferte lágídit nu ahte dat lea árjjalaš ja mii bohtá ovdagihtii. Dát mearkkaša ea.ea. ahte dieđuid ferte juohkit ovdagihtii, iige vuordit dassáži go olbmot jerret daid go dárbbasit. Árjjalaš diehtujuohkin lea ulbmillaš, ja plánejuvvon maŋŋá čuoimmaid vuđolaččat analyserema.

Diehtujuohkin sáme- ja dárogillii

Diehtujuohkinkanálat sámiid váste fertejit leat olles sámi álbmogii. Diehtujuohkin ferte olahit buot sámegeiljoavkkuhasaid ja daid dárogielat sápmelaččaid nu ahte buot sápmelaččat galget sáhttit oassálastit sámma sullasaš eavttuiguin sámi servodagas.

Čálalaš diehtujuohkin galgá leat sáme- ja dárogillii, Sámedikki mearrádusa mielde, áššis 25/92 - sámegeiela geavaheapmi Sámedikkis.

Njálmmálaš diehtujuohkin

Ollu sápmelaččat eai máhte čállit eaige lohkat iežaset giela, eaige dárogielage máhte doarvái bures ahte šáhtášedje oažžut ávkki dan diehtujuohkimis mii lea dárogillii. Sámediggi berre danin válljet njálmmálaš diehtujuohkima dalle go lea vejolaš.

SÁMEDIKKI DIEHTOJUOHKINDOAIMMA VÁLDOHÁSTALUSAT

Sámedikki diehtujuohkindoaimma váldohástalusat, dikki mihtomearrestrukturuvrra vuodul leat dát:

- fuolahit ahte sámi álbmot oažžu doarvái dieđuid áššiid birra mat gusket sidjiide erenoamážit

- oainnusin dahkat Sámedikki sihke sámi álbmogii ja earáidege servodagas
- váikkuhit dasa ahte Sámedikki dohkkejupmi lassána ja boktit beroštumi politihkalaš oassálastimii ja váikkuhanfápmui
- oainnusin dahkat sámiid vuoigatvuođaid lágaid ja gaskariikkalaš šiehtadusaid ektui

SÁMEDIKKI DIEHTOJUOHKINDOAIMMA STRATEGIJAT

1) Almmolaš sámi diehtujuohkinbálvalusa ásaheapmi

Dán vuosttas bajit dási diehtujuohkinstrategiijas vuoruhuvvo vuosttamužžan lámčit diliid nu ahte ásahuvvo almmolaš sámi diehtujuohkinbálvalus Sámedikki váldohálddahussii. Dán lágan diehtujuohkinbálvalusa ásaheapmi livčče mielde sihkarastimin ahte diehtujuohkin gaskkustuvvo Sámedikki ja sámi diliid birra sámi eavttuid vuodul. Fertejit várrejuvvot ruđat nannet diehtujuohkindoaimma, mas erenoamážit vuhtiiváldojuvvo gelbbolašvuohta ja diehtujuohkinávdnasat, sihkarastin dihte beaktilis ja buori diehtujuohkima. Go dát diehtujuohkinbálvalus lea ollašuhhtton, ásahuvvojit satelihtat dán bálvalusas lulli- ja julevsámi guovllus, ja vel Oslos.

2) Sámi álbmotbibliotehka bálvalusaid ásaheapmi

Dát bargu lea lagabuidda čilgejuvvon áššis 19/95.

3) Gaskkustandiehtujuohkkiid ja eará diehtujuohkinkanálaid plánejuvvon geavaheapmi

Lea hirbmat deatálaš ahte Sámediggi geavaha diehtujuohkinkanálaid, mat gávdnojit riehta. Sámedikki deatáleamos diehtujuohkinkánala otna lea media. Jos dan geavahivčče eambo plána mielde, de sáhtášii dan geavahit deatálaš diehtujuohkin-strategiijan. Dat lea dehálaš ahte diehtujuohkimat ja duođaštusat sámi diliin dáhpáhuvet sámi eavttuiguin ja mii lea sámi servodaga ja minddár olggobeal servodaga rievdamat ja ovdáneami vuodul. Sámi servodatrievdamii ja ovdáneapmái lea áibbas dárbbášlaš ahte lea viiddis ja buorre mediafálaldat. Sámi TV-sáddagat fertejit šaddat bistevažžan ja vissis áiggiide ja beaivválaš ođassáddagat leat áibbas dárbbášlaččat. TV lea dat áidna media gos oktanis sáhtta sáddet guovtte gillii. Otná servodagas lea govva media in issoras stuora váikkuhanvejolašvuohta, erenoamážit mánáid ja nuoraid ektui. Sámi rádiosáddagat ja áviisafálaldagat fertejit viiddiduvvot. Erenoamážit ferte fuomášuhttit julevsámegiela ja lullisámegiela. Nannoseabbot geavahit Sámedikki ársiid ja geavahit oktavuoda-fierpmádaga mii juo gávdno, nugo sámi organisašuvnnat, institušuvnnat ja guovddážat leat maiddá deatálaččat dán strategiijas.

4) Oanehis ja guhkes áigge plána diehtujuohkindoaimma várás gitta 1998 rádjái

9. kapihttalas, *Sámedikki diehtujuohkinstrategiijas* lea čuovvovaš doaibmaplána oanehis áigái, d.m. miessemánu 30. b. 1996 rádjái:

- Bušehtas várrejuvvojit **ruđat diehtujuohkindoaimma** várás. Dát álkiduhtašii konkrehta doaimmaid plánema.
- **Almmolaš sámi diehtujuohkinbálvalusa** organiseren. Dán barggus ferte maddái árvvoštallat evttohusaid, mat leat sámi bibliotekabálvalusaid čielggadusas.
- Lea deatálaš ahte buot bargit dovddastit diehtujuohkima geavahusárvvu váikkuhangaskaoapmin ja sis leat dieđut movt media bargá, ja movt daiguin láhttet ja earáiguin mat jerret dieđuid Sámedikki ja sámi diliid birra. Danin lea dárbu fállat **diehtujuohkinoahpu** bargiide.
- Buorre siskáldas diehtujuohkin lea eaktun dasa ahte bargit galget sáhttit bargat buori barggu. Jos galgá sihkkarastit beaktilis bálvalusaid ja joatkevaš diehtujuohkima, de lea dárbu ráhkadit **rutiinnaid siskáldas diehtujuohkima ja bargguid ja ovddasvástádusa juogadeapmái**.
- Go lasiha diehtujuohkima váikkuhangaskaoapmin, de ferte rehkenastit ahte jearaldagat diehtujuohkima birra maddái lassánit buot olahusjoavkkuid bealis. Danin lea deatálaš **ráhkadit vuodđoávdnasiid**. Dáid ávdnasiid ferte maddái jorgalit eará gielaide.
- **Oktasaš grafálaš profiilla ja sierra logo ráhkadeapmi** livčče deatálaš oasit maiguin profileret Sámedikki positiivvalaččat.
- **Lassin ferte ráhkadit ávdnasiid prioriterejuvvon olahusjoavkkuid várás; sápmelaččaid ja ii-sápmelaččaid várás sámi guovlluin**. Ávdnasat leat sárdni cuoccaiguin (transparenter) maid bargit, áirasat ja eará gaskkudandiehtujuohkkit sáhttet geavahit prioriterejuvvon olahusjoavkkuid várás, ja diehtujuohkináviisa/ ođasáviisa mii buktá dađistaga ja áigeguovdilis dieđuid váldo-olahusjoavkkuide.
- Lea dárbu **ásahit plánejuvvon ovttasbarggu diehtujuohkingaskaomiiguin** jos daid galgá sáhttit geavahit ulbmillaččat.
- Media geavaheapmi beaktilit eaktuda ahte Sámedikkis lea gelbbolašvuohta sin bargodilliid, bargovugiid ja daid gáibádusaid birra maid dat bidjet ámmátlašvuhtii iežaset ovttasbargiid bealis. **Bargiide, hálddahusa jodiheadjiide ja áirasiidda** lea dárbu fállat **oahpu**.

Guhkkit áiggi doaibmaplánii, miessemánu 30. b. 1996 - juovlamánu 31. b. 1997, gullet:

- **Almmolaš sámi diehtujuohkinbálvalusa ásaheapmi**. Dát lea joatka dan barggus mii lea álggahuvvon oanehisáigge doaibmaplánas. Ásaheapmi lea dan duohken addojuvvojitgo resurssat geavahussii. Regiovnnaš diehtujuohkinguovddážiid, mat gullet Sámedikki guovddáš diehtujuohkinbálvalusa vuollái, plánen gullá maddái dán bargui.
- **Válgadiehtujuohkinplána ráhkadeapmi**. Dán berre dahkat ovttasbargoprošeaktan GHD:ain, ja vejolaččat KOU:ain (Kommunalopplæring). Dán plánas ferte maddái vuhtiiváldit Válgaoortnetlávdegotti čielggadusa árvvoštallamiid sámediggeválgga njuolggadusaid hárrái ja válgga čađaheapmi.

- **Sámedikki diehtjuohkináviissa/ođááviissa almmustuhttin.** Sámedikki diehtjuohkináviissa/ođasáviissa berre almmustahttit jagi 1996 mielde. Lea váttis rehkenastit dárkilit goluid ovdal go plánenbargu lea gárvis. Goluid mearri lea gitta das gii čállá artihkkaliid ja gii deaddila áviissa, ja man gallii áviisa/reive sáddejuvvo jagis ja loahpas vel movt dat juogaduvvo.
- **Diehtjuohkinávdnasiid, heivehuvvon sierralágan olahusjoavkkuide, buvttadeapmi.** Dán oktavuodas ferte ráhkadit ávdnasiid heivehuvvon mánáide ja nuoraide, go dáid olahusjoavkkuid ii sáhte juksat erenoamáš bures oanehisáiggi doaibmaplánas. Sámedikki vuollásaš ráđit galget buvttadit diehtjuohkinávdnasiid main muitalit iežaset "geavaheaddjiide" doaimmaset birra.
- **Ođđa diehtjuohkinkánálaid ovddideapmi ja buorebot ávkki atnit dáláš diehtjuohkinkánálain.** Ferte ángiruššat dihtomielalaččat ja plánet ovttasbarggu áigeguovdilis ásahusaiguin, orgánaiguin ja organisašuvnnaiguin.
- **Peršonalressasaid lasiheapmi diehtjuohkindoibmii.** Plánaid ja prošeavttaid ollašuhttin mearkaša ahte lea dárbu guhkkit áiggi vuollái prioriteret resurssaid diehtjuohkimii virggiid j.d. hámis.

Sámedikki sáhtta dadjat, seammaláhkái go eará almmolaš hálddašeamige, ahte dat ii leat stáhtkalaš doaibma, muhto ovdána dađistaga. Bajit dási diehtjuohkin-strategiija berre danin ovdánit fárolagaid dainna ovdánemiin. Juohke ođđa sámediggi rievdadallá bajit dási diehtjuohkinstrategiija. Dárkilis ja konkrehta doaimmaid ferte johtuibidjat bajit dási diehtjuohkinstrategiija vuodul. Dáid ferte hápmet ja árvoštallat jahkásaččat beaivválaš doaimmaid ektui, ja jahkásaš bušehtaid ektui juohke sektuvrras. Doaimmaid ferte evalueret juohke áigodagas, jos galgá ávkki oažžut vásihusain.

Loahpas áigu Sámediggi čujuhit ahte vaikko Sámediggi dál áiguge ásahit almmolaš sámi diehtjuohkinbálvalusa, de dat ii luvve almmolaš ossodagaid sin diehtjuohkin-geatnegasvuodas sámi álbmoga guovdu, dahje sin lunddolaš ovddasvástádusa juohkit dieđuid sámi diliid birra.

ÁŠŠI R 43/95

FYLKKAPLÁNABARGU 1996-99 ÁIGODAHKII

Áššebáhpirat

- Sámediggeplána 1994-97
- Birasgáhttendepartemeantta johtočálu T-1/94 fra - nášuvnnalaš áigumušat fylkka- ja gielddaplánema várás, ja 1996-996 fylkkaplánadoaibma

Sámediggi dagai čuovvovaš mearrádusa:

1. Álggahus

Sámediggi lea ovdal dadjan ahte áigu aktiivvalaččat searvat fylkkagielddaid fylkkaplánaid ráhkadeapmái. 1996-99 plánaáigodaga oktavuodas áigu diggi čujuhit beliide maid fylkkagielddaat berrejit vuhtii váldit fylkkaplánaproseassas, ja konkrehta mearkašumiide fylkkagielddaid gulaskuddandokumeanttaide. Dát čilgehus lea danin maiddái deatalaš fylkkagielddaid eará doaimmaid ektui lassin dasa ahte lea ráhkaduvvon fylkkaplánabarggu várás.

Fylkkagielddaid fylkkaplánaevttohus čilge viidát regiovna doaimmaid ja sávvojuvvon ovdáneami eanaš servodaturggiin. Vaikke vel fylkkaplánaid ollislaš sisdoallu leage miellagiddevaš ja deatalaš, áigu Sámediggi válđoáššis ráddjet iežas cealkámuša daidda osiide mat leat deatalaččat Sámediggái ja sámi álbmogii.

Sámediggi bidjá erenoamážit merkii dan guovddáštahttin ja stuorrafitnodatjurdaga mii ollu oktavuodain orro vuhttomín servodatovddideamis. Sámi servodat lea álohii vuodduuvvon sihke ássama, ealáhusaid ja kultuvrra dáfus áibbas eará árvovuđđui. Danin áigu Sámediggi váruhit fylkkagieldda kritihka haga doarjumis dán ideologijja. Servodatovdáneapmi dán vuodul, Sámedikki oainnu mielde, ii soaba oktii daiguin bajitdási mihttomeriiguin maid nášuvdnastáhta lea geatnegahtton dahkat sámelága bokte, ja go lea ratifiseren ILO-konvenšuvna.

2. Sámediggi eaktoaddin

Sámediggi lea gaskaoapmi mii earret eará galgá váikkuhit dasa ahte nannet sápmelaččaid politihkalaš saji ja fuolahit ahte sápmelaččat unnitlohkun meannuduvvojit vuoigatlaččat. Ráđđehus deattuha stuorradiggedieđáhusas Norgga sámepolitihka birra ahte vuodđun sámepolitihkkii nu guhkás go vejolaš leat sápmelaččaid iežaset eavtut;

"Dán politihkas áigu Sámediggi, sámi álbmotválljen orgánan, leat deataleamus eaktoaddin" (gč. Sd.dieđ. nr. 52(1992-93)).

Lea Sámediggi mas galgá leat njunoš sadii sápmelaččaid boahteáiggi politihkalaš ovdáneamis. Lea Sámedikki ovddasvástádus fuolahit ahte vuodđoláhkparagrafa sápmelaččaid riektidili birra ja sámelága áigumuš ožžot positivvalaš boahteáigái heivehuvvon sisdoalu. Muhto dát ovddasvástádus ii leat dieđusge dušše Sámedikki. Maiddái eará orgánain maidda sámi ássanguovllut ja sámi beroštumit oppalaččat gusket lea dákkár ovddasvástádus, orgánaid sihke eanadieđalaš ja doaibmi beliid oktavuodas.

3. Sámi gažaldagat fylkkaplána dásis

Sámelága § 2-2 ávžžuha eará almmolaš orgánaid addit Sámediggái vejolašvuoda buktit cealkámuša ovdal go dahket mearrádusaid dakkár áššiin mat gusket Sámedikki bargosurgiide. Mearrádus guoská almmolaš orgánaide guovddáš, regionálalaš ja báikkálaš dasis.

Dáinna vuoduin háliida Sámediggi nannosit deattuhit fylkkagielddaid ovddasvástádusa sámi guovlluid servodatovdáneami hárrái. Sápmelaččat leat oassin fylkka álbmogis. Dát mielddisbuktá geatnegasvuoda lágidit dilálašvuodaid viiddis sámi servodatpolitihkkii gos maiddái regionála sámi erohusat váldojit vuhtii.

Sámediggi háliida dán oktavuodas čujuhit Gon. resolušuvdnii 1992-95 áigodaga Tromssa ja Norlándda fylkkaplánaid oktavuodas, gos Ráddehus buktá vuđolaš mearkkašumiid plánaide:

"Ráddehusa mielas lea deatalaš ahte lea fylkkaplána mihttomearri sihkkarastit vuodu sámi kultuvrra ja ealáhusaid seailluheapmái ja ovddideapmái. Sámi kultuvra lea buorre muddui huksejuvnon luondduriggodagaid geavaheapmái, ja sámi álbmogii ferte sihkkarastit vejolašvuoda bisuhit kulturvuodu. Dán barggus lea deatalaš ahte fylkkagielda bargá ovttas Sámedikkiin."

Sámedikki oainnu mielde mielddisbuktá dát ovddasvástádus maiddá ahte vuhtiiváldit Vuodđolága § 110 A, Sámelága ja gaskariikalaš konvenšuvnnaid mearrádusaid nugo ON konvenšuvdna sivila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra, art. 27, ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešmearrideaddji stáhtain, Agenda 21 kap. 26 eamiálbmogiid ja sin servodagaid dohkkeheami ja nannema birra, ja 1751 Lappekodusilla. Fylkkagielddain lea danin maiddá politihkalaš ja morálalaš ovddasvástádus lágidit dilálašvuodaid nu ahte sámi álbmot sáhtá sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima.

Lea lunddolaš ahte fylkkagielddain lea alddiineaset guovddáš sadi sáme politihkalaš doaimmaid čadaheamis. Eaktun dása lea regionnalaš ja báikkálaš gelbbolašvuohka sámi diliid birra iežaset eanadieđalaš guovllus. Sámediggi vuordá ahte fylkkagielddat aktiivvalaččat háhket dákkár gelbbolašvuoda.

4. Oktavuohka nášuvnnalaš áigumušaid, sáme politihkalaš mihttomeriid ja gaskariikalaš álbmotrievttelaš njuolggadusaid gaska.

Vuodđolága sáme paragrafa ja sámeláhka leat buktán ođđa rámmaeavttuid sámi áššiid bargui Norggas. Dan rájes lea stáhtaeiseváldiid sáme politihka vuolggasadi leamaš ahte sápmelaččat leat čearddalaš unnitálbmot ja sierra álbmot, muhto maiddá dán riikka ássit.

Maŋŋá go Stuorradiggi mearridii vuodđoláhkparagrafa ja sámelága, lea Norga dohkkehan LO-konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešmearrideaddji stáhtain. Konvenšuvdna guoská sápmelaččaide. Dan rájes viiddiduvvui stáhtaeiseváldiid sáme politihka prinsihpalaš vuoddu maiddá danin ahte atnit sápmelaččaid eamiálbmogin. Sd.dieđ. nr. 52 (1992-93) dohkkeha ahte Norgga stáhta lea ásahuvvon guovtti álbmoga eatnamiidda - sápmelaččaid ja dážaid. Sámediggi áigu danin deattuhit ahte lea dárbašlaš ahte buot dásiid almmolaš hálldašeamiit dovdet stáhta geatnegasvuodaid sápmelaččaid hárrái eamiálbmogin. Dát bealit berrejit maid oidnot fylkkaplánabarggus.

Sámediggi háliida dáinna vuoduin cealkit ahte dál berrejit hábmejuvvot áibbas sierra nášuvnnalaš áigumušat sámi áššid hárrái boahteáiggi fylkkaplánabarggus. Dát berrejit seamma láhkai go earáge nášuvnnalaš áigumušat biddjot vuodđun fylkkaplánaide (gč. Birasgáhttendepartemeantta johtočállaga T 1/94). Lassin dasa háliida Sámediggi čujuhit dasa ahte lea dárba oázžut čielgasit rutiinnaid dasa mo ruovttoluotta dieđihit joksojuvnon áigumušaid birra ja sámi doaimmaid čadaheami birra ovttaskas fylkkain. Dát berrejit čadnot fylkkaplánadieđahusaide nu ahte stáhta eiseválddit ja Sámediggi ožžot vejolašvuoda buktit iežaset mearkkašumiid.

5. Sámi beroštumiid vuhtiiváldin fylkkagiieldas

Norlándda fylkkagielda lei vuosttažin bidjamin virgái konsuleantta gean ovddasvástádus leat sámi áššit hálddahusa dásis. Finnmarkku ja Tromssa fylkkat leat maŋŋá čuovvolan dán. Norlándda fylkkagiela lei maid vuosttaš fylkkagielda mii ásahii sierra sámi lávdegotti mii galggai fuolahit fylkka sámi áššiid. Maiddái Tromssa fylkkagielda lea dál mearridan ásahtit sullasaš ortnega.

Sámediggi oaivvilda ahte Finnmarkku, Tromssa, Trøndelága ja Hedemárkku fylkkat fertejit ásahtit sámi lávdegottit seamma láhkai go Norlándda fylkkagielda lea dahkan. Dát lávdegottit fertejit biddjot ráđđealbmá etáhta vuollái ja ovddastit sámi álbmoga. Maiddái Trøndelága ja Hedemárkku fylkkat fertejit oažžut sámi konsuleanttaid seamma láhkai go Norlándda, Tromsa ja Finnmarkku.

Nannen dihte fylkkagieldda iežas gelbbolašvuoda sámegeielas ja sámi kultuvrra, giela ja servodateallima birra livčče čuovvovaš strategijiat ávkkalaččat:

- Atnit máhtu sámi kultuvrra, giela ja servodateallima birra lassigelbbolašvuontan virgáibidjamiin buot fylkkagieldda virggiide
- Addit sámegeielat bargiide čállinoahpu sámegeielas
- Addit bargiide vuodđooahpu sámi gielas, kultuvrras ja servodateallimis
- Bidjat resurssaid ovddidit ovtasbarggu Sámedikkin

Norlándda fylkkagielda lea oaidnán dárbbalažžan ráhkadit sierra doaibmaplána sámepolitihkkii. Dát doaibmaplána mii lea ráhkaduvvon deatalaš proseassa vuodul fylkkas, lea geavahuvvon vuodđun dán fylkkaplánaevttohusa ráhkadeamis. Sámedikki mielas lea dákkár vuodlaš meannudeapmi buorre fylkkagieldda sámi áššiid barggus. Dát proseassa sáhtašii leat ovdamearkan eará fylkkagielddaide plánabarggu oktavuodas. Davvi-Trøndelága, Mátta-Trøndelága ja Hedemárkku fylkkagielddaide lea hástalussan ráhkadit oktasaš doaibmaplána dáid fylkkaid sámepolitihkkii. Oslo ja Akershus fylkkagielddaid fylkkarájiid siste orrot ollu sápmelaččat. Dáin gielddain lea seamma plánengeatnegasvuodta go eará fylkkagielddain oainnusin dahkat ja konkretiseret áigumušaid mo čadahtit doaimmaid mat galget vuhtii váldit sápmelaččaid beroštumiid fylkkagielddas.

6. Sámedikki plánavuogádat - áigumušat, hástalusat ja strategijiat

Sámedikki plánavuogádat

Sámediggi lea 1994-1997 sámediggeplánas bidjan bajimuš mihttomearrin *"Kultuvrralaš oktiilašvuodta mas lea vuodđun sápmelaččaid árvi ja vuoigatvuodat álbmogin ja eamiálbmogin"*. Okta Sámedikki váldomihttomeriin mii guoská njuolga dikki sadjái fylkkagielddaid ektui lea: *"Sámi váikkuhanfápmu orgánain nášuvnnalaš, davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásis"*. Mihttomearrevuogádat lea dasto juhkkovuvvon oassemihttomeriide. Okta dáin lea ahte *"Eiseváldiin, orgánain ja ásašusain galget leat buorit dieđut vuodđun sámi áššiid meannudeapmái"*. Sámediggeplána livčče buorre vuodđun fylkkagielddaid fylkkaplánabarggus, ja guovddáš dokumeantan fylkkagielddaid eará doaimmaid oktavuodas.

Guhkesáiggi ealáhus- ja servodatovdáneami vuodđu

Sámi guovlluid guhkesáiggi ealáhus- ja servodatovdáneami vuoddu lea ahte luondduriggodagaid geavaheapmi ii leat stuorát go maid luondu gierdá. Sámedikki vuodđooaidnu ođasmahtti luondduriggodagaid geavaheami hárrái lea huksejvvon ceavci prinsihpa ala, maid leat árben iežamet historjjás, ja mii sisttis doallá ahte luonddus ii galgga váldit eambbo go maid luondu ieš nagoda buhtadit. Ealáhus- ja servodatovdáneami bajimus strategiijaid vuolggasadji sámi guovlluin lea eanaš leamaš ahte dát guovllut leat guovllupolitihkalaš norgalaš boaittobeal báikkit. Nu go Sámediggi lea ovdal dadjan berre strategiija dál rievdaduvvot nu ahte sámi guovllut šaddet sámi guovddážin gosa lea dárbu bidjat erenoamáš doaimmaid. Dát lea čielga hástalussan fylkkagiellaide go galget guorahallat vejolaš mearrádusaid fylkkaplánaid guovddášstruktuvrra ja giliovdáneami birra. Sámediggi ávžžuha geavahit guovttebeallásaš strategiija almmolaš bálvalusaid ja infrastruktuorra oktavuodas sámi álbmoga hárrái. Muhtun muddui fertejit sámi bealit lea oassin ja heivehuvvot dábálaš almmolaš bálvalusaide. Nuppi bealis lea maid dárbu erenoamáš sámi infrastruktuoradoinmaid maid vuoddu leat sápmelaččaid iežaset erenoamáš dárbbut ja sávaldagat.

Eaktun sámi servodaga ollislaš ovdáneapmái lea ahte árvuoin maid sámi servodat ovddasta lea servodatguoski iešárvu. Eaktun dasa ahte nannet sámi báikegotti sámevuodu vuodu, lea ahte sámi kulturbealit ja sámi kulturgelbbolašvuoha adnojuvvojit buorrevuohan. Ferte fuola atnit ja ovddidit sámi gálggaid viidámus lági mielde ollislaš oainnu mielde, muhto maiddái regionála kultuvrralaš erohusaid vuodul mat leat sámi servodagas. Buot ovdáneami plánemiin leat ealáhusat ja bargosajiid ovddideapmi deattuhuvvon, ja lea biddjon unnit deaddu dasa ahte gozihit báikkálaš árbevieruid ja ovddidit gullelašvuoda ja čavlaivuoda ruovttubáikki hárrái.

Sámediggi oaivvilda ahte regiovdnapolitihka bajimus mihttomearrin sámi guovlluin ferte leat bisuhit ássanminstara váldoiešvuodaid, ja sihkkarastit seammalágan eallineavttuid go muđui leat rikkas. Váikkuhangaskaoamit maid fylkkagiellat bidjet sámi ealáhus- ja servodateallimii, fertejit heivehuvvot eambbo guhkitáigge kultur-, ealáhus- ja birasguoski báikkálaš eavttuide.

Boazodoalloealáhus

Sámedikki váldomihttomearrin lea ovddidit ceavzi boazodoalloealáhusa, sihke ekonomálaš ja ekologálaš áddejumi mielde. Eaktun dása lea ahte guhtoneatnamat geavahuvvojit nu ahte buvttadusvuoddu i geanohuva. Lea deatalaš ahte ealáhusa ovttaskas bargiide sihkkarasto dohkálaš birgejuvvo. Sámediggi lea ovdal dadjan ahte lea váldomihttomearrin sihkkarastit boazodoalu eatnamiid ja vuoigatvuodaid. Eaktun buori buvttadeapmái ja dinasvuoddu lea ahte ealáhus suodjaluvvo ja dohkkehuvvo daid vuoigatvuodaiguin maid dárbbáša. Iešguđet sektovrraid meáššumat ja doaimmat leat ođđa áiggis ollu heađuštan ceavci ealáhusa huksema. Eará ealáhusat mat leat adnon eambbo servodatávkkálažžan dahje dárbbášlažžan, leat heađuštan boazodoalu organiseremis iežas ealáhusa nu go livčče eanemusat háliidan.

Lea hástalussan fylkkagiellaide gozihit boazodoalu beroštumiid fylkka areálaplánemis. Nu lea bajimus sámepolitihkalaš ovddasvástádusa vuodul. Maiddái giellaidegaskasaš ovttasbargu lea deatalaš sihkkarastit boazodoalu ealáhusheiveheami ja infrastruktuorra.

Boazodoalus lea lassin dasa ahte leat seaiva ealáhusdoaimma, álo leamaš deatalaš sadii kulturseailudeaddjin. Boazodoalu sadii kulturbeallin lea nu guovddáš ahte jos ealáhus

geanohuvvá de čuočcá dát sámi kulturservodahkii sihke gielalaččat ja identitehtalaččat. Erenoamážit guovlluin gos sápmelaččat orrot biedgguid, omd. máttasámi guovlluin, dagahivčče boazodoalu geanohuhttin ahte sámi kultur- ja gaskkustanvuogit headuštuvvošedje. Buoremus eaktu kultursuodjalussii lea sihkkarastit kultuvrra ávnnaslaš vuodu. Fertejit čađahuvvot dárbbaslaš doaimmat jos galgá joksat ekonomálaš ja ekologálaš ceavzi boazodoalu mihttomeari, seammás go riektivuodđu sihkkarasto. Lea lunddolaš ahte ealáhusa ovdáneapmi lea Sámedikki bajimuš servodatpolitihkalaš ovddasvástádussan.

Eanadoallu

Eanadoallu lea guovddáš sámi vuodđoealáhus, ja lea deatalaš beallin árbevirolaš lotnolasealáhusdoaimmas. Smávit doalut ja lotnolasealáhusdoalus leat ávnnaslaš vuodđun sámi guovlluid ássamii. Sámediggi háliida čujuhit man deatalaš ollislaš guovllu- ja eanadoalopolitihkka lea dasa ahte ovddidit ealli guovlluid, gilážiid ja vuodđoealáhusaid. Dálkkádagat ja luonddu eavttut davvin lea dakkárat mat gáibidit erenoamáš doaimmaid. Lea dárbu nannet ealáhusa dábalaš dienasvuodu sierra doarjjaortnegiiguin.

Sámediggi lea čielggadeamen sámi eanadoalu. Boađusin dás galgá leat sámi eanadoalloplána mii galgá gárvvistuvvot 1995:s. Vuordimis plána evttoha viehka mearkkašahti rievdadusaid sámi guovlluid eanadoalu doaimmaid rámmain. Muhtun guovlluide sáhtá čielggadanbarggu boađus váikkuhit mearkkašahti, ja lea danin maid deatalaš fylkkagielddaid doibmii. Čielggadeamis guorahallo maiddá Sámedikki sadi eanadoalopolitihkas.

Sámediggi háliida deattuhit čuovvovaš mihttomeriid sámi guovlluid eanadoalopolitihkas:

- Eanadoallu ferte bargat dan ala ahte joksat desentraliserejuvvon ássanminstara mihttomeari sámi ássanguovlluin
- Ferte gilážiin huksejuvvot ođđa ja gánnáhahti ealáhusdoaimma giláža luondduriggodagaid, ja olmmošlaš ja kultuvrralaš resurssaid aktiivvalaš mobiliserema bokte.
- Ferte bidjat eambbo searaid dasa ahte lágídit dilálašvuodaid produkšuvdnii mii deavdá dan dárbbu mii lea eanadoallogálvuude madda lea lunddolaš vuodđu sámi ássanguovlluin produseret.
- Ferte sámi guovlluid eanadollui sihkkarastit ealli borramušgálvoindustriija mii nagoda gilvalit earáiguin.

Guolástusáššit

Ođđa áiggis, ja erenoamážit maŋimuš 20 jagiid leat oaidnán ahte dilli lea rievdan dan guvlui ahte Barentsábi riggodagaid viežžan ja doaimmat maid dát buktet, leat sirdojuvvon olggobeallái sámi guovlluid. Norgga guolástuspolitihkka lea áiggiid mielde dagahan ahte mearrasámi ássanguovllut leat massán iežaset birgejumi. Dát lea váikkuhan nu ahte olbmot geat orrot smávit riddo- ja vuotnaservodagain eai beasa viežžat lagas riggodagaid nu go livčče dárbu. Boađusin dás lea leamaš goarideapmi ja eretfáren.

Sámedikki áigumuš guolástusáššiin lea ráhkadit eavttuid dasa ahte buorebut suodjalit guolástusa ávnnaslaš vuodđun sámi ássamii. Guolástus ferte seamma láchkai go eará vuodđoealáhusat ráhkadit sihkkaris ja buori vuodu dietnasii ja barggolašvuhtii árbevirolaš sámi guovlluin.

Sámediggi lea ráhkadahtán čielggadeami "Sámi guolástusat 2000 jagi guvlui". Dás evttohuvvo ea.ea. ásaht sámi guolástuspolitihka doaibmaguovllu riikka dávvi guovlluin ja muhtun eará doaimmaid gaskariikalaš álbmotrievttelaš mearrádusaid olis. Dasto lea Sámi guolástuslávdegoddi maid Guolástusdepartemeanta ásahii gearrgaheamen iežas čielggadusbarggu. Maiddái dás vurdo ahte Norgga guolástuspolitihka árvaluvvo rievdaduvvot, erenoamážit riddo- ja vuotnabivddu hárrái. Sámediggi vuordá ahte eiseválddit čuovvolit konstruktiivva rievdadusevttohusaid guolástuspolitihkas nu go Sámediggi ja namuhuvvon čielggadeamit ovddidit. Dáid guolástuspolitihkkarievdadusaid fertejit maiddái fylkkagielddat vuhtii váldit.

Luossabivdu mearas ja jogain lea leamaš ja lea ain deatalaš oassin sámi ássama ávnnaslaš vuodus sihke siseatnamis ja riddoguovlluin. Sámediggái lea hui deatalaš bargu oažžut dán dohkkejuvvot ja dasto sihkkarastit dán sámi lassiealáhussan. Diggi ii leat duhtavaš otná hálddašanortnegiidda.

Sámediggi oaivvilda ahte gustovaš luossabivdonjuolggadusat eai váikkuat doarvái bures dasa ahte ollašuhttit stáhta geatnegasvuodaid sápmelaččaid ektui sihkkarastit sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodu. Diggi lea deattuhan man deatalaš lea sihkkarastit luossabivddu ealáhussan sápmelaččaide sihke riddoguovlluin ja siseatnamis.

Lotnolasealáhusat sámi guovlluin

Iešguđet ealáhusaid lotnolasvuolta lea árbevirolaš heiveheapmi sámi guovlluin. Lotnolasealáhusaid gaskasaš lotnolasvuolta ja lotnolassii eará fitnuiguin nannešii dietnasa ja dagašii ekonomijja nannoseabbun iešguđet ealáhusaid jorramiid ektui. Guovllupolitihkalaš mihttomearri lotnolasealáhusaid nannema hárrái lea čielgasit seamma go unnitálbmogiid celkojuvvon dárbu nannet sámi kultuvrra ja servodateallima. Lea fylkkagildii hástalussan vuhtii váldit sámi ealáhusaid ovddideami.

Duodji lea guovddáš sámi kulturbealli, ja sámi ealáhus mas leat viehka buorit ovdánanvejolašvuodat. Buoret márkanfievrridemiin sáhtašii duodji ollu váikkuhit barggolašvuhtii ja doaimmaide. Sámediggi vuordá ahte ealáhus oažžu ovdánanvejolašvuodaid ja nannejuvvo. Gelbbolašvuoda lokten, márkanfievrrideapmi ja ovddidanbargu leat guovddáš bealit dán oktavuodas.

Luondduressaiguin ávkkástallan ja daid viežžan luonddus lea ain hirbmat deatalaš sámi álbmogii ja čujuhit ILO-konvenšuvnna 23. artihkkalii mas ovdanbohtá ahte árbevirolaš bivdo- ja čoagginealáhusat ja -barggut galget dovddastuvvot dehálaš oassin dáid álbmogiid kultuvrra seailluheamis ja maiddái ekonomálaš iešmearrideamis ja ovdánumis. Eiseválddit galget sihkkarastit ahte dát doaimmat nannejuvvojit.

Vuoigatvuodagažaldagat

Lea dál čielggaduvvomin mo vuoigatvuodat sámi guovlluin boahhteáiggis galget hálddašuvvot. Lea ain ollu mii lea čilgekeahttá ovdal go buot bealit sámi vuoigatvuodaáššiiin leat čilgejuvvon. Eaktun Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadeapmái ja evttohusaide lea ahte galgá vuđolaččat guorahallot buot politihkalaš dásiin. Ovdal go loahpalaš mearrádus dahkko, galget sámi

orgánat/organisašuvnnat leat gulaskuddamiid bokte aktiivvalaččat mielde. Álgoálbmogin guovlluin, maid mii otnege gohčodit sámi ássanguovlun eai leat sámit loahpan iežaset álgovuoigatvuodain. Dat go eará álbmotčearddat maŋŋá leat ásaiduvvan seammá guovlluide eai geanohuhte sámi álbmotčeardda vuoigatvuodaid iežaset guovlluide. Dattetge dát ii mearkaš dan ahte ođđa joavkkut mat leat gávdnan birgejumi sámi guovlluin galggašedje massit vuoigatvuoda ain doaibmat doppe ja meannuduvvot dássálagaid.

Sámedikki prinsihpalaš oaidnu vuoigatvuoda hárrái sámi guovlluid eatnamiidda ja čáziide lea ahte guovlluid riggodagat sihke eatnama alde ja vuolde gullet sámi álbmogii. Dát dajaldat muitala maiddá Sámedikki vuodđooainnu sámi guovlluid riggodagaid hálddašeapmái, ja soahpá ILO-konvenšuvnna nr. 169 mearrádusaide eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešmearrideaddji stáhtain.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti bargu lea vuosttažettiin deatalaš Finnmárkku riggodagaid boahteáiggi hálddašeapmái ja suodjaleapmái. Muhto čielggadusbarggus šaddá maiddá leat hui stuorra mearkašupmi dain áššin mat leat čadnon sámi vuoigatvuodagažaldagaide buot sámi ássanguovlluin Norggas.

Sámi giella ja kultuvra

Norga lea geatnegahtán iežas lágidity dilálašvuodaid nu ahte sámi giella, kultuvra ja servodateallin sáhtá seailuhuvvot ja ovddiduvvot. Lea nášuvnnalaš ovddasvástádus ja nášuvnnalaš bargu bisuhit ja viidasit ovddidit sámi giella ja kultuvrra Norggas. Vaikke vel gielddaid ja fylkkagielddaid eiseválddiide álgovvorus ii leat biddjon dát válđoovddasvástádus, de lea sis ovddasvástádus leat mielde hábmemin dábálaš servodatplánema nu ahte sámi giella, kultuvra ja iešvuolta ain galget bisuhuvvot ja ovddiduvvot Norggas.

Mihttomearrin lea ovddidit fáldalaga ja váikkuhangaskaomiid mat addet buot sápmelaččaide riikkas seammalágan individuálalaš vuoigatvuodaid oahppat ja ovddidit iežaset giella. Mihttomearrin lea joksat duohta dásseárvvu dáro- ja sámegiella gaskka, iige dušše almmolaš hálddašeamis, muhto dađistaga maiddá eará surggiinge sámi servodagas.

Sámelága giellanjuolggadusat gusket dihto hálddašanguvlu, mas earret vihtta gieldda Finnmárkkus maiddá Gáivuona giella Tromssas lea mielde. Sámediggi háliida čujuhit fylkkagieldda geatnegasvuhtii gozihit ahte lámka čuvvojuvvo ja ahte lága áigumušat ollašuvvojit. Sámediggi lea 1994:s mearridan njuolggadusaid sámegiella hálddašanguovllu guovttegielalašvuoda ruđaid juogadeapmái. Ođđa njuolggadusaid mielde leat Finnmárkku ja Tromssa fylkkagielddaide dál sihkaraston vuodđodoarjja guovttegielalašvuoda bargui, ja dát geatnegahtá maid fylkka bidjat iežas bušeahhtarudaid dán bargui. Eaktun dása lea sierra plánabargu guovttegielalašvuodabarggu hárrái. Ođđa njuolggadusaid mielde lea maid vejolaš bidjat doaimmaid johtui olggobealde doaibmaguovllu.

Sápmelaččaide ja sámi nášuvdnii lea vealttakeahtes eaktu ahte sámegiella oažžu buriid eavttuid ja ovdánanvejolašvuodaid. Lea deatalaš fuolahit ahte sámelága giellanjuolggadusat čuvvojuvvojit. Lea maid seamma deatalaš gozihit ahte sámelága giellanjuolggadusaid váikkuhusat eai dagat váilevaš giellafáldalaga sápmelaččaide geat orrot olggobealde sámegiella hálddašanguovllu.

Lea lunddolaš čuovvolit positiivvalaš ovdáneami mii lea buktán stuorát árvvu ja dáhtu geavahit sámegeiela gielddain ja fylkkagielddain mat gullet giellanjuolggadusaid hálddašanguvlui. Dákkár buorre ovdáneapmi addá vuodu viiddidit hálddašanguovllu. Seammás go hálddašanguovlu viiddiduvvo, lea lunddolaš bidjat johtui eará ortnegiid erenoamáš doaimmaiguin sápmelaččaid várás geat eai goassige leat ožžon oahppofálaldaga sámegeielas. Buot sápmelaččat berrejit beassat oahppat sámegeiela nuvtá.

Sámediggi lea prioriteren gielladoaibmaovdáneami áigumušain ovddidit sámegeiela olggobealde hálddašanguovllu dakko bokte ahte ráhkadit gielladoaimaplána máttasámi ja julevsámi guovlluide, ja Ofuohta, Sačča ja Máttá-Tromssa guovlluide. Sámediggi lea iežas plánabarggu bokte ráhkadan vuodu fylkkaide ja gielddaide konkrehta gielladoaimabarggu hárrái máttasámi ja julevsámi guovlluin, ja Ofuohta, Sačča ja Máttá-Tromssa guovlluin.

Dát mielddis buktá ahte fylkkat ožžot deatalaš ovddasvástádusa lea mielde bidjain johtui ja ruhtadeamen plánaid.

Hástalussan lea dasto nannet sámegeiela geavaheami almmolaš hálddašeamis maidái olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu. Lea dárbu bajidit giela árvvu ja dan láchkai movttiidahtit geavahit eambo sámegeiela diein guovlluin.

Skuvla ja oahpahus

Sápmelaččaid oahpahushistorjá ovddasta dakkár ovdáneami go sámi guovlluid skuvla guhkit áiggi goaridii sámi identitehta. Skuvlla bargu lea dađistaga šaddan sámi identitehta ja kultuvrra bajásdoallin. Otná hástalusat ja vejolašvuodát leat ahte dahkat oahpahusa guovddáš beallin sámi identitehta ja kultuvrra nannemis. Danin galgá sámi skuvla leat hábmejuvvon sámi servodagas sámi servodaga vuodul ja dan várás.

Lea deatalaš erenoamáš fálaldagaiguin ja stipeandaortnegiiguin movttiidahtit sámi nuoraid váldit joatkkaoahpu. Sámi joatkkaskuvllaid ferte nannet fágalaččat, ekonomálaččat ja eambo bargiiguin. Sámi fálaldat máttá- ja julevsámi joatkkaskuvllain ferte buoriduvvot. Dát lea konkrehta hástalussan fylkkagielddaide.

Alit oahppu ja dutkan sámi diliid birra leat guovddáš váikkuhangaskaoamit sámi servodaga seailuheamis ja ovddideamis sápmelaččaid eavttuid mielde. Lea maid seamma dárbu ráhkadit sierra sámi oahpposurggiid go nannet dutkama sámi diliid birra. Dasto lea dárbašlaš ovddidit erenoamáš ortnegiid ja doaimmaid buoridit sápmelaš ohcciid rekruterema alit ohppui ja dutkamii. Sámediggi lea dán oktavuodas oaidnán ahte Norlándda fylkkagielda lea bidjan stipeandarudaid sámi nuoraide geat leat váldimin alit oahpu.

Mánáid- ja nuoraidáššit

Norgga eiseváldiid politihkka sámi mánáid ja nuoraid guovdu galgá huksejuvvot ON-a mánáidkonvenšuvnna vuoigatvuodaid ala. 30. artihkkal nanne eamiálbmogiid vuoigatvuodaid návddašit iežaset kultuvrra ja geavahit iežaset giela. Sámediggái lea hui deatalaš bargu váikkuhit dasa ahte sámi mánát ja nuorat ožžot oadjebas bajásšaddaneavttuid.

Dán rádjái ii gávdno makkárge strategiija mo eiseválddit leat jurddašan ollašuhttit dáid geatnegasvuodaid. Otne lea vuoigatvuohta oahppat sámegiela ja sámi kultuvrra birra mánáidgárddiin ja skuvllain ráddjejuvvon dušše muhtun eanadieđalaš guovlluide. Sámi mánáide ja nuoraide geat ássat olggobealde sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguovlluidd, ii leat sihkkaraston makkárge individuálalaš vuoigatvuohta sámi giela ja kultuvrra oahppat.

Sámediggi lea dálá plánaáigodaga sámediggeplána bokte mearridan bidjat johtui barggu ráhkadit ollislaš mánáid- ja nuoraidplána. Dán barggus galget doaimmat árvvoštallot ja biddjot johtui nannen dihte sámi mánáid ja nuoraid identitehta ja gullelašvuoda sámi servodahkii.

Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat

Bajimuš mihttomearrin ferte leat ahte sápmelaččain leat seamma buorit dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa fálađat go earáinge. Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat Norggas leat váldoáššis heivejuvvon majoritehtaálbmogii ja sin dárbbuide. Boahtevaš hástalusat leat ahte sámegiela ja sámi kulturáđdejuvvo leat guovddáš bealit go sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat ovddiduvvojit sámi álbmoga várás.

Lávdegoddi maid Sosiádepartemeanta lei nammadan lea kárten sápmelaččaid dearvvašvuoda ja sosiála dilálašvuoda ja ovddidan plánaevttohusa boahteaiggi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid hárrái sápmelaččaid várás. Sámediggi áigu meannudit NOU 1995:6 Plána dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid hárrái sámi álbmoga várás Norggas, 1995 jagi mielde.

Sámi kulturmuittosudjalus

Birrasa suodjaleapmi lea maid kulturmuittuid ja kultureatnamiid suodjaleapmi. Sámi kulturmuittosudjaleamis lea deatalaš áđdet ovtáskas kulturmuittu ollislaš sámi kultureatnamiid oktavuodas. Sámediggi lea Sámi kulturmuittoráđi ásaheami bokte 1994 rájes ožžon hálddašanođdasvástádusa sámi kulturmuittuin. Doaimma lea huksejuvvo min ja váldohálddahus lea biddjon Unjárgga gildii.

Lea deatalaš ásahtit posiitiivvalaš ovtasbargovugiid sámi kulturmuittosudjalusa gaska mii lea biddjon Sámediggevuogáđahkii ja eará kulturmuittosudjalusa mii lea biddjon fylkkagiellaide. Galgá maid ásaheami hálddašvirgi sámi kulturmuittosudjalussii mas Norlánda fylkkas galgá leat eanadieđalaš ovddasvástádus. Sámedikki mielas lea buorre go Norlánda fylkkagiella ángiruššá bidjat virggi julevsámi guovddáži Árranii Divttasvuona giella.

Sámedikki mielas lea buorre go Tromssa fylkkagiella dál lea bohtán seamma dássái go Finnmarkku, Norlánda ja Trøndelága fylkkat Fylkakulturlávdegotti mearráđusainis ahte lokaliseret Sámi kulturmuittogáhttema Tromsii sámi guvlu, Ája sámi guovddáži Olmmáivággis. Dát dávista maid sámi Sámedikki ovddit mearráđussii mii guoská sámi kulturmuittogáhttema báikkálaš kantuvraid lokaliseremii.

Barentsovtasbargu

Sápmelaččat leat unnitálbmot ja eamiálbmot geat orrot njeallji riikkas Barentsregiovnnas. Sámi áššit rasttildit settuvrraid ja rájiid. Dát dahká ahte sápmelaččat leat erenoamáš dilis regiovdnaovttasbarggus.

Sámediggi čujoha bargui mii lea dahkkon Barentsovtasbarggu eamiálbmotdoaimmaid hárrái, ja oaivvilda ahte eamiálbmotbealli galggašii nannejuvvot dáid linjáid mielde:

1. Eamiálbmotovddasteapmi Barentsrádis ja eamiálbmotovddasteami nannen Regiovdnarádis.
2. Nenetssaid autonoma guovllu ovddasteapmi Regiovdnarádis.
3. Regiovnnaš eamiálbmotrádi ollislaš dohkkeheapmi čielga definerejuvvon árvuin oanehit áigái ja doarvái resurssaiguin bargguid ovddidit. Sámediggi oaivvilda ahte guhkit vuollái gagá ásahuvvot sierra eamiálbmotrádi.
4. Barentsprogramma eamiálbmotdoaimmat fertejit ollásit ruhtaduvvot ja prioriterejuvvot čađaheami oktavuodas.

Sámediggi háliida dovddahit balu eamiálbmogiid vuoigatvuodaid hárrái otná proseassas gos regiovnna luondduriggodagaid besset olgoriikka fitnodagat ávkkástallat. Sámediggi háliida erenoamážit ávžžuhit Ruošša sihkarastit eamiálbmogiid ja eamiálbmotservodagaid vuoigatvuodaid iežaset árbevirolaš guovlluide ja regiovnna luondduriggodagaide.

ÁŠŠI 24/95 SÁMEDIKKI BARGIID NJUOLGGADUSAT - FÁPMUIBIDJAN

Áššebáhpirat:

- Sámedikkibargiid njuolggadusat, šiehtadusboadus 24.08.94
- Reive 25.10.94 Hálddahušdepartemeanttas Gielda- ja Bargodepartementii, guoská Sámedikki bargiid njuolggadusaid nannemii
- Reive 26.01.95 Justisdepatemeanttas Gielda- ja bargodepartementii - váikkuhusaid čielggadusat mat gusket friijaseabbo bušeahtadillái Sámedikki várás

Sámediggi dagai čuovvovaš mearrádusa:

Sámediggi bidjá merkii ahte Hálddahušdepartemeanta, reivvestis 25.10.94 Gielda- ja bargodepartementii eahpida ahte leago Sámedikkis, sámelága § 2-12 vuodul, vejolašvuolta dáhkidit virgáibidjan válddi virgáibidjanlávdegoddái.

Sámediggi ii sáhte oaidnit ahte Sturradiggi livčče, sámelágas dahje lága ovdabargguin, cealkán dahje das lea leamaš ulbmilin ráddjet dan dárbbu mii Sámedikkis lea organiseret iežas peršonaldoaimma bargoeallima lágaid ja njuolggadusaid vuodul.

Sámediggi bidjá vuodđun ahte sámelága § 4-1 geatnegahtá Sámedikki váldit badjelassas vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid mat Norgga Sámerádis ledje go dat heaittihuvvui.

SÁMEDIGGI

SÁMEDIGGE

SAEMIEDIGKIE

SAMETINGET

ČOAHKKINGIRJI 2/95 - MEARRÁDUSAT

Siidu: 39

Sámedikki bargiidnjuolggadusat, 24.08.94 šiehtadusbohtosiin, mearriduvvon Sámedikkis ášši 33/94 mearrádusas, biddjojit fápmui dán rájes.

**ÁŠŠI 25/95 GUOVVAMÁNU 6. B. 1917 VUOSTTAS RIIKAČOAHKKIMA 80-JAGI
ÁVVUDEAPMI**

Sámediggi dagai čuovvovaš mearrádusa:

Guovvamánu 6. b. 1917 riikačoahkkima 80-jagi ávvudeami oktavuodas mii dollui Troanddimis, doallá Sámediggi iežas guovvamánu čoahkkima Troanddimis 1997:as.

Čoahkkingirji:

Elli Kirsti Nystad
Elli Kirsti Nystad